BARBARA BRUZIEWICZ-MIKŁASZEWSKA

Komisja Historyczna Dolnośląskiej Rady Lekarskiej

Polak i Europejczyk — profesor medycyny i stomatolog Antoni Cieszyński (1882–1941) i jego uczniowie

Na pograniczu województw dolnośląskiego i wielkopolskiego w gminie Sośnie w powiecie Ostrów Wielkopolski leży wieś Cieszyn dekanatu Odolanów. To stąd wywodzi się słynny z religijności i patriotyzmu rozgałęziony ród Cieszyńskich. W niedalekim Koźminie mieszkał pamiętnikarz Dionizy Cieszyński, który przyczynił się do założenia w 1870 roku na tak zwanym Zapłociu polskiej szkoły (istnieje ona do dziś). W Koźminie 3 września 1886 roku urodził mu się syn — ks. Nikodem Lubomir Cieszyński (pseud. Stanisław Orlński) — zamordowany 23 września 1942 roku za wiarę i ojczyznę. Mawiał, że: „jego nazwisko zobowiązuje go, by był siewcą radości”. Był współpracownikiem ks. kard. Augusta Hlonda. Już w 1923 roku wskazywał na niebezpieczeństwo faszyzmu. Został aresztowany 18 kwietnia 1941 roku przez gestapo i uwięziony w Forcie VII, a następnie przy ulicy Młyńskiej w Poznaniu; 3 lipca 1941 (*sic!*) został skazany przez Niemców w rozprawie przed Sondergericht II na pięć lat ciężkiego więzienia w Rawiczu, gdzie zginął śmiercią męczeńską¹.

W Koźminie urodził się też — 18 września 1846 roku — Tomasz Cieszyński pochodzący z tej zacnej wielkopolskiej rodziny. Był uczniem Królewskiego Męskiego Gimnazjum w Ostrowie Wielkopolskim; został z niego wydalony w 1863 roku za śpiewanie *Boże, coś Polskę* wraz z kolegą Antonim Kaliną². Razem brali udział w powstaniu styczniowym. Pomoc powstańcom organizo-

¹ Profesora Antoniego Cieszyńskiego skazano na śmierć bez sądu 3 lipca 1941 roku we Lwowie.

² Towarzystwo Ludoznawcze zostało założone w 1895 roku przez Antoniego Kalinę we Lwowie.

wał natomiast Antoni Chiżyński z Popłomyka na ziemi ostrowskiej. W 1866 roku Tomasz Cieszyński zdał w Koźminie egzamin na pomocnika aptekarskiego, później praktykował w aptekach w Calbe, Mülheim, Aachen, Vevey, Yverdon, Zabrze, Poznaniu i Koźminie. Następnie odbył studia farmaceutyczne we Wrocławiu, gdzie 7 grudnia 1871 roku złożył egzamin aptekarski. W czerwcu 1874 roku Tomasz Cieszyński ożenił się z Emilią z domu Chiżyńską. W Oleśnicy przez kilka lat prowadził aptekę i był cenionym obywatelem.

Był autorem polsko-niemiecko-łacińskiego słownika *Der polnische Apotheker* [Aptekarz polski], wydanego po raz pierwszy w 1880 roku przez wydawnictwo E.G. Günther w Lipsku, a następnie przez tamtejsze wydawnictwo J.A. Barth w 1909 roku (wydanie pośmiertne). Słownik ten przez długie lata stanowił podstawowe źródło polskiej terminologii farmaceutycznej dla aptekarzy w zaborze pruskim, kontaktujących się przeważnie z ludnością polską.

Antoni Kalina urodził się 23 maja 1846 roku we wsi Krępa pod Ostrowem Wielkopolskim, zmarł 3 maja 1906 roku we Lwowie. Był sławistą, etnografem, działaczem społecznym, profesorem i rektorem Uniwersytetu Lwowskiego. Założył też najstarsze polskie czasopismo etnologiczne „Lud”. Został pochowany na cmentarzu Łyczakowskim; tabliczkę o nim umieszczono w wersji językowej polskiej i ukraińskiej we wrześniu 2015 roku z okazji studium dziesięciolecia Towarzystwa Ludoznawczego³. Z Tomaszem Cieszyńskim brał udział w powstaniu styczniowym.

Tomasz Cieszyński zmarł 2 lutego 1891 roku, gdy jego córka Maria (1880–1952) miała lat dziesięć, a syn Antoni — osiem.

Antoni Cieszyński

W dolnośląskiej Oleśnicy 30 maja 1882 roku urodził się Antoni Witold Maria Cieszyński. Jego rodzicami chrzestnymi byli: Ludwika Chiżyńska z Kórnika (współpracownica hr. Jadwigi Zamojskiej) i Stanisław Cieszyński z Odolanowa.

W niedługim czasie rodzina opuściła Oleśnicę i przeniosła się do Kłodzka. Tam Antoni zaczynał szkołę średnią, potem przeniósł się do Poznania i następnie do Bydgoszczy, gdzie uzyskał świadectwo dojrzałości⁴. Był to wówczas zabór pruski, tak że całą edukację szkolną odbył w języku niemieckim. Studiował w Monachium i Berlinie. Należy również wspomnieć ważną wychowawczo-społeczną inicjatywę Cieszyńskiego, który w okresie mona-

³ A. Szepietuk-Barańska, *Ludoznawcy ponownie we Lwowie*, „Wrocławskie Studia Wschodnie” 19, 2015, s. 324–326; A. Kuczyński, Z. Wójcik, *Każń profesorów lwowskich*, „Wrocławskie Studia Wschodnie” 19, 2015, s. 221–227.

⁴ *Księga urodzeń kościoła Św. Trójcy w Oleśnicy — informacja ks. Infułata Władysława Ozimka*, http://www.olesnica.nienaltowski.net/Antoni_Cieszynski.htm (dostęp: 16.07.2012).

chijskim założył Koło Towarzyskie Studentów Polskich łączące studentów polskich w działalności kulturalnej, turystycznej i sportowej bez względu na ich orientację polityczną. Hasłem, któremu był wierny już od czasów młodości, gdy w Monachium zakładał tajne Towarzystwo Studentów Polskich, przez całe życie było:

Jesteśmy Polakami
Wiara ojców naszych jest wiarą naszą.
Polak Polakowi bratem
Co dzień Polak narodowi służy.
Polska jest matką twoją, o Matce nie mów źle⁵.

Także *Oda do radości* z IX Symfonii Beethovena (aktualnie hymn Unii Europejskiej) i słowa Fryderyka Schillera:

O radości, iskro bogów, gwiazdo elizejskich cór,
Święta, na twym świętym progu staję nasz natchniony chór,
Światło twoje wszystko zaćmi, złączy, co rozdzielił los,
Wszyscy ludzie będą braćmi tam, gdzie twój przemówi głos

znane były Antoniemu Cieszyńskiemu od lat studenckich, jako że były wspa-
niałą pieśnią na cześć człowieka.

W 1905 roku uzyskał dyplom lekarza dentysty i już pracując, dalej studio-
wał medycynę (do 1911 roku). W latach 1906–1908 pracował jako starszy asy-
stent w Instytucie Dentystycznym w Monachium na Oddziale Chirurgicznym
u prof. Jacoba Bertena, na Oddziale Dentystyki Zachowawczej u prof. Ottona
Walkhoffa i na Oddziale Protetyki Stomatologicznej u prof. Meyera.

Jeszcze w Monachium Antoni Cieszyński badał działanie najnowszych
środków znieczulających. W wielu wypadkach ich skuteczność wypróbowy-
wał na samym sobie. Jako jeden z pierwszych opracował metodę znieczulenia
przewodowego do otworu żuchwowego.

Również radiologia stomatologiczna stanowiła ważny rozdział w niezwykle
bogatym dorobku naukowym Cieszyńskiego. Był twórcą pierwszego na świe-
cie stomatologicznego atlasu rentgenowskiego, który jednak nigdy nie został
opublikowany, a którego rękopis znajduje się w Instytucie Stomatologicznym
w Monachium.

W 1907 roku Antoni Cieszyński ogłosił regułę izometrii, która stanowiła prze-
łom w tworzącej się radiologii stomatologicznej. Reguła ta — określana po pol-
sku jako „prawo Cieszyńskiego-Diecka”, po niemiecku „Halbwinkelprojektion
oder Cieszyński-Dieck-Technik”, po angielsku „Bisektion technik”, francusku:
„Les principes d’isometrie” — pozwala na wykonywanie na filmie zdjęć RTG
zębów o rzeczywistej długości.

⁵ Informacja pozyskana od syna Profesora — Tomasza Cieszyńskiego.

W 1909 roku w Berlinie na V Światowym Kongresie Fédération Dentaire Internationale (FDI) wspólnie z prof. Franciszkiem Zwierzchowskim z Petersburga założył Związek Odontologów Polaków zrzeszający lekarzy zamieszkujących na ziemiach polskich i poza krajem.

W 1911 roku uzyskał stopień doktora medycyny z najwyższym odznaczeniem *summa cum laude* na podstawie rozprawy: *O zdjęciach zewnątrzustnych szczęk promieniami Roentgena (Umber extraorale Kiefer Aufnahmen mittel Roentgenstrahlen)*.

W 1913 roku wspólnie z Hermannem Riederem i Josefem Rosenthalem z Monachium wydał trzutomowe dzieło *Lehrbuch de Röntgenkunde [Podręcznik rentgenoterapii]*⁶.

Należy w tym kontekście wspomnieć, że Antonii Cieszyński zmuszony był wielokrotnie występować w obronie priorytetu swych podstawowych odkryć w dziedzinie periodontologii i radiologii stomatologicznej. Dając w publikacjach naukowych świadectwo prawdy historycznej, wniósł znaczący wkład w utrwalenie europejskich powszechnych zasad etyki naukowej.

W grudniu 1913 roku, po śmierci doc. Andrzeja Gońki (1857–1909), został mianowany profesorem nadzwyczajnym i kierownikiem Instytutu Dentystycznego Uniwersytetu we Lwowie. Ze skromnej katedry dentystyki uczynił znakomity ośrodek stomatologiczny rozslawiony na całą Europę.

Podczas I wojny światowej przebywał w Wiedniu, gdzie wraz z profesorem Uniwersytetu Jagiellońskiego Wincentym Jackiem Łepkowskim (1866–1935) prowadził oddział chirurgii i traumatologii szczękowej w Stifstkaserne dla rannych żołnierzy.

W Wiedniu 13 marca 1915 roku w polskim kościele Braci Zmartwychstańców zawarł związek małżeński z Różą z domu Troczyńską (11 lutego 1895–22 sierpnia 1982), z którą miał troje dzieci: Janinę po mężu Puchalik, Tomasza i Hannę.

W listopadzie 1918 roku jako polski patriota brał udział w walkach o Lwów. Działem sanitarnym Służby Sanitarnej w Naczelnej Komendzie Obrony Lwowa kierował porucznik lekarz Lesław Węgrzynowski (1885–1956), późniejszy profesor i kierownik Kliniki Gruźlicy we Wrocławiu. Dzielnie się spisywała wówczas Ochotnicza Liga Kobiet z komendantką Sokolic i harcerek Marią Osieńską, pod dowództwem prof. Cieszyńskiego⁷.

⁶ S. Wajs, *Prof. Antoni Cieszyński (w 35 rocznicę tragicznej śmierci)*, „Protetyka Stomatologiczna” 1976, nr 4, s. 290–295.

⁷ J. Halaubrenner-Lisowska, *Moje lwowskie dzieciństwo na Górze Św. Jacka (1939–1945)*, „Cracovia Leopoldis” 2009, nr 2, <http://www.cracovia-leopoldis.pl/index.php?pokaz=art&id=1862> (dostęp: 12.03.2017); Z. Domosławski, *Lesław Węgrzynowski, legendarny obrońca Lwowa, zastępca profesora na Wydziale Lekarskim we Wrocławiu, politycznie wrogi, wyrzucony z katedry*, „Gazeta Uczelniana Akademii Medycznej we Wrocławiu” 10, 2004, nr 10, <https://lustronauki.wordpress.com/2012/03/02/leslaw-wegrzynowski/> (dostęp: 16.07.2015).

2 listopada 1918 r. prof. A. Cieszyński przedstawił Polskiemu Komitetowi Narodowemu projekt zorganizowania Polskiej Służby Sanitarnej po stronie miasta zajętej przez Rusinów. Projekt ten został w tym samym dniu zaaprobowany, a prof. Cieszyński upoważniony do zorganizowania tej służby pismem Polskiego Komitetu Naukowego, podpisanym przez dr. Ernesta Adama. Prof. Cieszyński kierował stacją opatrunkową nr 1 przy ul. Zielonej 5a⁸.

Zasłużył się wielce w czasie inwazji ukraińskiej i walk o Lwów, w związku z czym został odznaczony Odznaką Honorową „Orlęta” i Krzyżem Obrony Lwowa (1918) oraz Medalem Niepodległości.

W 1918 roku odrodziło się państwo polskie i rektor Uniwersytetu Warszawskiego prof. Józef Polikarp Brudziński zaprosił Cieszyńskiego, by opracował plany Kliniki Stomatologicznej dla stolicy i projekt studiów stomatologicznych. Od tego samego roku, już w wolnej Polsce, był kierownikiem Instytutu Dentystycznego, który w 1930 roku przemianowano na Klinikę Stomatologiczną Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. W 1920 roku Antoni Cieszyński został mianowany profesorem zwyczajnym stomatologii Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. W tym samym roku otrzymał mandat Ministerstwa Zdrowia Publicznego, by zorganizować Państwowy Instytut Dentystyczny w Warszawie, który właśnie powołano do życia.

Niezwykle ważne w perspektywie czasu i w aspekcie obecności słowiańszczyzny w kulturze światowej wydają się prace badawcze Antoniego Cieszyńskiego nad ujednoliconą transkrypcją międzysłowiańską, zmierzające do ułatwienia czytelnikom odczytywania tekstów pisanych w pokrewnym im językach serbochorwackim, słowackim i czeskim. Według założeń Cieszyńskiego pisownia ta miała być niezbędnym narzędziem wspólnego porozumienia i współżycia Słowian. Wspólnie z Henrykiem Batowskim opracował uproszczony układ czcionek drukarskich wzorowanych na znakach czeskich, rugując tym sposobem z druku polskiego dwuliterowe oznaczenia pojedynczych dźwięków. Ponadto jako dodatek do „Polskiej Stomatologii” wydawał „Stomatologię Słowiańską”.

Antoni Cieszyński ogłosił drukiem 378 prac, opublikowanych w siedemdziesięciu czasopismach naukowych w siedmiu językach: angielskim, czeskim, francuskim, niemieckim, polskim, rosyjskim i włoskim. Rozprawy te obejmowały wszystkie dziedziny stomatologii, etyki lekarskiej, medycyny, a także demografii i organizacji studiów stomatologicznych. Oryginalne i pomysłowe publikacje zapewniły prof. Cieszyńskiemu zaszczytne miejsce w stomatologii nie tylko polskiej, ale i europejskiej, a nawet światowej. Należy też zaznaczyć, że profesor jako znakomity organizator zapoczątkował utworzenie Katedry Radiologii razem z Instytutem Eastmana na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Wraz z członkami Polskiego Towarzystwa Lekarskiego

⁸ *Obrona Lwowa. 1–22 listopada 1918, t. 2. Relacje uczestników*, red. E. Wawrzkowicz, J. Klink, Warszawa 1993, s. 461–462.

Wrocławskie Studia Wschodnie 23, 2019

© for this edition by CNS

i Radiologicznego walczył o zorganizowanie tej niezbędnej placówki. Był ponadto pionierem stosowania telerentgenografii w ortodoncji⁹.

Z jego inicjatywy we Lwowie w 1923 roku rozpoczęto wydawanie miesięcznika „Polska Dentystyka”, od 1930 roku ukazującego się pod zmienioną nazwą „Polska Stomatologia”, w którym publikowało wiele europejskich „sław”. Wydawano je pod egidą Koła Stomatologów Lwowskiej Izby Lekarskiej z dodatkiem „Stomatologia Słowiańska”.

W dniach 21–25 kwietnia 1925 roku uczestniczył w Paryżu we Francusko-Polskim Kongresie Lekarzy. Spotkał się wtedy z Marią Skłodowską-Curie i dr Józefem Babińskim. W Paryżu prof. Cieszyński w Towarzystwie Chirurgicznym wygłosił wykład *O znieczuleniu extraoralnym nerwu żuchwowego*, a na oddziale szpitalnym prof. Duwała przedstawił swoje doświadczenia kliniczne, mówiąc *O extraoralnych i introoralnych zdjęciach rentgenowskich szczęk i zębów*. Kilkadziesiąt mów wypowiedzianych wówczas przez wybitnych przedstawicieli nauki francuskiej i polskiej niewątpliwie przyczyniło się do wzajemnego zbliżenia lekarzy z obu krajów i do zacieśnienia więzów politycznych między Polską a Francją. W zjeździe uczestniczył dr Alfred Meissner z Warszawy, a ze Lwowa: prof. Antonii Cieszyński, dr Alfred Czernecki i drem Henryk Gorczyński. Uczestników z całej Polski było 280¹⁰.

Powróciwszy do Lwowa z Paryża i po spotkaniu z Marią Skłodowską-Curie, już w 1925 roku zaczął leczyć raka języka za pomocą curieterapii, to znaczy — stosując igły radowe, współpracując przy tym z drem Emilem Meiselsem¹¹.

W 1926 roku w Lipsku, w tym samym co praca jego ojca wydawnictwie — J.A. Bartha, została wydana jego monografia zawierająca całość rentgenowskiej diagnostyki uzębienia i szczęk, zatytułowana *Zahnärztliche Roentgenologie und Klinische Zahnheilkunde* [Rentgenologia i kliniczne zębolecznictwo].

W 1929 roku Amerykańskie Towarzystwo Dentystów Polskich uhonoroowało go członkostwem honorowym. Był też pierwszym prezesem utworzonego w Paryżu Związku Słowiańskich Stomatologów, którego zjazd inauguracyjny zorganizował w Poznaniu w 1933 roku. W 1935 roku na Kongresie Stomatologicznym w Berlinie wygłosił w trzech językach płomienną mowę w obronie żydowskich kolegów.

⁹ M. Idzior, *Rozwój radiologii stomatologicznej w Polsce — stan badań*, [w:] *Medycyna i farmacja w XIX i XX wieku*, red. R. Meissner, Poznań 2007, s. 133–138.

¹⁰ A. Cieszyński, *Sprawozdanie z II Zjazdu Naukowego francusko-polskiego w Paryżu*, „Polska Dentystyka” 3, 1925, nr 3–4, s. 168.

¹¹ E. Meisels, Cieszyński A., *Leczenie energią promienną złośliwych nowotworów języka i szczęk*, Lwów 1932.

Za wybitne osiągnięcia naukowe w dziedzinie stomatologii przyznano prof. Cieszyńskiemu w 1935 roku w Brukseli międzynarodową Nagrodę im. Willoughby’ego Daytona Millera (1853–1907). Wyróżnienie to, w postaci szczerozłotego medalu z wybitym jego imieniem i nazwiskiem laureat oraz dyplomu wykonanego ręcznie techniką średniowiecznych inkunabułów, wręczono uroczystie Antoniemu Cieszyńskiemu na IX Światowym Kongresie FDI w Wiedniu w 1936 roku. Ocena jury, złożonego z przedstawicieli dwudziestu dziewięciu państw, wypisana na dyplomie zasługuje na przytoczenie:

W uznaniu Jego wybitnych zasług na polu naukowym, a w szczególności Jego podstawowych badań z zakresu rentgenologii dentystycznej, anestezjologii i chirurgii stomatologicznej. Jego oryginalnych badań nad gnatostatyką oraz Jego prac nad reformą studiów i organizacją zawodu dentystycznego w Polsce¹².

Antoni Cieszyński był założycielem i przewodniczącym utworzonego w 1936 roku pierwszego w kraju towarzystwa endokrynologicznego pod nazwą Koło Endokrynologiczne we Lwowie. Należeli do niego: Zbigniew Bieliński, Salomon Czortkower, Władysław Elmer, Antoni Falkiewicz, Franciszek Groër, Bolesław Jałowy, Stanisław Liebhart, Włodzimierz Musiał, Paweł Ostern, Antoni Sabatowski, Alfred Zeghauser (Tuszkiewicz) i inni¹³.

Ogłoszone w 1935 roku badania prof. Cieszyńskiego nad budową kostną czaszki w aspekcie statyki i dynamiki i podobne badania budowy wyrostka zębodołowego z 1938 roku przedstawiają jasny wywód zjawisk strukturalnych. Podziw budzi dalekosieężność jego wniosków; znalazły one bowiem pełne potwierdzenie i nowy aspekt teoretyczny w badaniach wykonanych po II wojnie światowej nad zjawiskami elektrycznymi w kościach, prowadzonymi w Polsce przez syna profesora — Tomasza Cieszyńskiego z Wrocławia, w Japonii przez Iwao Yasudę, a w USA przez Andrew Basseta.

W bardzo intensywnej i bogatej działalności Antoni Cieszyński pełnił liczne i odpowiedzialne funkcje. W latach 1916–1918 był przewodniczącym Powszechnych Wykładów Uniwersyteckich we Lwowie, w 1925 roku objął przewodnictwo Związku Docentów Stomatologii w Państwie Polskim, w latach akademickich 1925–1926 był dziekanem Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, od 1926 roku był delegatem narodowym Polski do Fédération Dentaire Internationale (FDI), od 1930 roku był przedstawicielem Polskiej Sekcji Association Stomatologique Internationale (ASI), a od 1934 roku przewodniczył Polskiemu Zespołowi Association pour les Recherches sur Paradontose (ARPA), ponadto w latach 1936–1939 roku ponownie był prezesem Związku Stomatologów Lwowskiej Izby Lekarskiej.

¹² T. Cieszyński, *Cieszyński Antoni (1882–1941) stomatolog, chirurg szczękowy, radiolog*, maszynopis z 25 sierpnia 1979 roku, zbiory prof. Adama Masztalerza.

¹³ A. Zeghauser, *Koło Endokrynologiczne we Lwowie, jego powstanie i dotychczasowa działalność*, „Polska Stomatologia” 14, 1936, nr 11–12, s. 587–588.

Profesor Cieszyński wraz z prof. Janem Czekanowskim (1882–1965) zapoczątkował lwowską szkołę antropologii stomatologicznej, której przedstawicielami byli chociażby: jego uczeń Salomon Czortkower (1903–1943), Jan Mydlarski (1892–1956), Adam Wanke (1906–1971) i Wanda Stęślicka-Mydlarska (1907–2001)¹⁴.

W 1938 roku na łamach „Polskiej Stomatologii” ogłosił swój protest przeciw udziałowi Polski w rozbiorze Czechosłowacji. Przed wybuchem II wojny światowej prowadził akcję pomocy represjonowanym przez niemieckich nazistów lekarzom pochodzenia żydowskiego. Po Anschlussie Austrii przez Hitlera do Rzeszy Niemieckiej pomógł swojemu dawnemu asystentowi drowi Grazingerowi z kierowanego przez niego w czasie I wojny światowej oddziału obrażeń szczękowych w szpitalu wojennym przy Mariahilferstrasse w Wiedniu. Napisał on

rozpaczliwy list, że razem z żoną otrzymali odmowę wizej imigracyjnej do Stanów Zjednoczonych i że prosi go o opinię o sobie, którą pragnąłby przedstawić władzom amerykańskim. Ojciec natychmiast napisał mu dwa listy polecające: jeden do władz administracyjnych, drugi do władz lekarskich z wysoką oceną kwalifikacji dr. Grazingera. po kilku miesiącach Grazinger przysłał mu serdeczne podziękowania z Nowego Jorku informując, że otrzymana opinia spowodowała przydzielenie wizej umożliwiającej państwu Grazingerom osiedlenie się w USA i pomyślną aklimatyzację¹⁵.

Był członkiem honorowym polskiej korporacji akademickiej we Lwowie „Aragonia”.

Po 17 września 1939 roku, po wybuchu II wojny światowej, zgodnie z systemem organizacji szkół wyższych w Związku Radzieckim wydzielono z uniwersytetu Wydział Lekarski i Oddział Farmacji jako Lwowski Instytut Medyczny z Wydziałem Leczniczo-Profilaktycznym. W tych warunkach prof. Cieszyński był dalej kierownikiem Kliniki Stomatologicznej Instytutu Medycznego. Latem 1940 roku Wszechzwiązkowy Komitet do Spraw Szkół Wyższych zaprosił polskich uczonych do Moskwy i ich placówek naukowych. Oficjalnie nazwano to „pomocą dla zacofanych naukowo środowisk polskich ze strony przodującej nauki radzieckiej”. W imię dobra ogólnego w delegacji udział wzięło osiemnastu profesorów, w tym prof. Cieszyński¹⁶.

¹⁴ B. Bruziewicz-Mikłaszewska, *Zarys dziejów uniwersyteckiej stomatologii we Wrocławiu*, Wrocław 2008, s. 134. Obecnie we Wrocławiu kontynuuje ją prof. dr hab. Wiesław Kurlej, który od 2002 roku kieruje Zakładem Anatomii Stomatologicznej na Wydziale Lekarsko-Stomatologicznym Uniwersytetu Medycznego im. Piastów Śląskich we Wrocławiu. Wcześniej w Akademii Medycznej antropologię rozwijali prof. Stanisław Goździewski i prof. Zbigniew Rajchel.

¹⁵ T. Cieszyński, *U boku ojca na IX kongresie Federation Dentaire Internationale w Wiedniu w 1936*, „Gazeta Uczelniana Akademii Medycznej we Wrocławiu” 8, 2002, nr 4, s. 16–18.

¹⁶ B. Bruziewicz-Mikłaszewska, M. Brylko-Nadolska, K.H. Nelke, *Wydział Stomatologiczny Lwowskiego Uniwersytetu Medycznego im. Daniła Halickiego — kontynuacja lwowskiej*

Po wybuchu wojny niemiecko-radzieckiej 22 czerwca 1941 roku i zajęciu Lwowa przez Niemców w nocy z 3 na 4 lipca 1941 roku na Wzgórzach Wuleckich niemieccy naziści i ukraińscy nacjonaliści z rozkazu SS-Hauptsturmführera Hansa Krügera zamordowali dwudziestu pięciu profesorów lwowskich uczelni, wśród nich rozstrzelany przez SS-Vernichtung Komando został Antoni Cieszyński. Tomasz Cieszyński pamięta, że przy aresztowaniu ojca obecni byli Ukraińcy.

Marian Pańczyszyn¹⁷ — ówczesny zastępca dyrektora Państwowego Instytutu Medycznego, którym był Karl Schulze¹⁸ — napisał list do gubernatora Hansa Franka, w którym wyraził radość z powodu rozstrzelania profesorów lwowskich. Zbrodnia ta była bowiem istotnym elementem hitlerowskiego planu wyniszczenia narodu polskiego pod względem kulturalnym i fizycznym.

Tracąc prof. Cieszyńskiego, stomatologia polska poniosła niepowetowaną szkodę. Utraciła wszechstronnego uczonego i badacza polskiej i światowej sławy, koryfeusza wiedzy, autora licznych oryginalnych prac naukowych, pioniera i organizatora polskiej stomatologii oraz społecznika, którego dewizą życiową było: *Salus Poloniae suprema lex esto* („dobro Polski najwyższym prawem”).

Profesor Cieszyński przez całe życie dążył do zjednoczenia lekarzy dentyстів i lekarzy wyspecjalizowanych w stomatologii, starając się o wyrównanie różnic w ich wykształceniu i o zniesienie istniejących antagonizmów. Służyły temu między innymi jego badania nad programem studiów i organizacją zawodu stomatologa, które prowadził od 1918 roku. Ich ukoronowaniem badań była zainicjowana i przeprowadzona przez niego międzynarodowa ankieta w sprawie optymalnego programu studiów, której wyniki Antoni Cieszyński opracował i ogłosił drukiem w 1936 roku pod tytułem *Die Erweiterung der bisherigen zahnärztlichen Ausbildung zum stomatologischen Studium* (publikację wydano w Wiedniu, nakładem oficyny Urban & Schwarzenberg). Wnioski i dyrektywy ustalone wówczas przez prof. Cieszyńskiego pozostały w istotnych punktach nadal aktualne, a wręcz okazały się proroczymi przewidywaniami w momencie wejścia Polski do Unii Europejskiej.

Prof. Antoni Cieszyński wychował bardzo wielu uczniów, z których wybitniejszymi byli: Konrad Szepelski, Adela Bardasch-Druckerowa, Henryk Aller-

szkoły stomatologicznej profesora Antoniego Cieszyńskiego, „Czasopismo Stomatologiczne” 63, 2010, nr 5, s. 327–332.

¹⁷ Marian Pańczyszyn (1882–1943) — Ukrainiec, lekarz, działacz Ukraińskiego Zjednoczenia Narodowo-Demokratycznego, minister zdrowia w rządzie Jarosława Steckiego (czerwiec–lipiec 1941 roku), podczas niemieckiej okupacji Lwowa zastępca Karla Schulze.

¹⁸ Karl Schulze (1905–1966) — niemiecki lekarz, dyrektor Państwowego Instytutu Medycznego we Lwowie (od stycznia 1942 roku) powołanego na miejsce zlikwidowanego przez Niemców Wydziału Lekarskiego UJK; po wojnie internowany przez Anglików (1945–1946), następnie ordynator Oddziału Chorób Wewnętrznych szpitala w Harzburgu.

hand, Salomon Czortkower, Marian Zeńczak, Józef Jarzab, Tadeusz Owiński, Włodzimierz Szafran, Mieczysław Jankowski, Władysław Zaleski, Ignacy Pietrzycki, Henryk Gorczyński, Barbara Włodek-Owińska i Józef Rancewicz.

Wanda Wojtkiewicz-Rok pisze o „specyficznym podejściu prof. A. Cieszyńskiego do zagadnienia związanego z feminizacją zawodu dentystycznego. »[...] Lwowski uczony dał wyraz swojego negatywnego stosunku do studiów medycznych kobiet przy okazji opracowania reformy kształcenia na Wydziałach Lekarskich«” oraz: „Cieszyński zdecydowanie apelował za administracyjnym ograniczeniem liczby kobiet w zawodzie dentystycznym”. Według Wojtkiewicz-Rok zdaniem lwowskiego uczonego zahamowanie procesu feminizacji w zawodzie stomatologicznym leżało w interesie państwa, ponieważ należało przede wszystkim, jak pisał, „zapewnić zawód i dać w rękę chleb mężczyznom, gdyż ci tworzą rodzinę i ją utrzymują”¹⁹.

Fakty niezbiecie pokazują jednak, że prof. Cieszyński promował najzdolniejsze lekarki i wyspecjalizował w stomatologii co najmniej sześćdziesiąt kobiet, z których osiem obroniło prace doktorskie przygotowane pod jego kierunkiem. Były to między innymi:

1. Doktor med. Stella Henryka Starkel-Węgrzynowska²⁰ — urodzona w 1885 roku we Lwowie; promowana 30 marca 1911 roku przez Ludwika Rydygiera, od 1914 roku zastępca asystenta w Ambulatorium Dentystycznym prof. Cieszyńskiego; autorka pracy *Aparaty używane w technice dentystycznej do lania złotych dostawek i prac mostkowych* („Lwowski Tygodnik Lekarski 1914, nr 132); żona prof. Lesława Węgrzynowskiego i matka dr n. med. Krystyny Węgrzynowskiej. W 1910 roku opublikowała wraz z przyszłym mężem Lesławem rozprawę *O nadnerczach u dzieci na podstawie własnych badań* („Medycyna i Kronika Lekarska” 1910, nr 30–34). Po II wojnie światowej pracowała w laboratorium Sanatorium Przeciwgruźliczego w Bukowcu koło Kowar i w Sanatorium „Leśne” w Obornikach Śląskich. Zmarła 7 kwietnia 1969 roku w Obornikach Śląskich; wraz z mężem została pochowana we Wrocławiu na cmentarzu św. Wawrzyńca.

2. Helena Dehnelowa — lekarz dentysta, młodszy asystent Instytutu Dentystycznego w latach 1916–1918.

3. Maria Winiarska — lekarz dentysta, młodszy asystent Instytutu Dentystycznego w latach 1918–1919.

¹⁹ W. Wojtkiewicz-Rok, *Zagadnienie feminizacji zawodu dentystycznego*, [w:] eadem, *Rola Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jana Kazimierza w kształtowaniu polskiego modelu nauczania medycyny. Studia medyczne UJK w latach 1920–1939*, Wrocław 1996, s. 229–232.

²⁰ J. Suchmiel, *Działalność naukowa kobiet w Uniwersytecie we Lwowie do roku 1939*, Częstochowa 2000, s. 304.

4. Adolfina Lenard-Kościukowa z Tarnopola — urodzona w 1902 roku; doktor wszech nauk lekarskich, promowana 24 listopada 1928 roku przez prof. Jakuba Parnasa; odbywała staż u prof. Cieszyńskiego w latach 1925–1928.

5. Debora Blumenkranz-Stielowa — urodzona w 1892 roku; dyplom Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie otrzymała w 1926 roku.

6. Janina Piekarska (1903–1980) — doktor wszech nauk lekarskich, promowana 20 marca 1926 roku przez prof. Józefa Markowskiego; po II wojnie światowej pracowała we Wrocławiu na Akademii Medycznej w Katedrze Protetyki i Ortodoncji.

7. Adela Malwina Bardasch-Druckerowa (1897–1942) — od 1928 roku zatrudniona jako starsza asystentka w Instytucie Dentystycznym prof. Cieszyńskiego²¹.

8. Klara Finkelstein — urodzona w 1890 roku; doktor wszech nauk lekarskich (od 1935 roku), promowana przez prof. Markowskiego; specjalizowała się u prof. A. Cieszyńskiego; autorka pracy *O zatruciu rtęcią wskutek wypełnień amalgamatowych* („Polska Dentystyka” 1, 1927, nr 27)²².

9. Władysława Skutecka — doktor wszech nauk lekarskich, autorka pracy *Stosowanie środków leczniczych wewnętrznych w chorobach jamy ustnej i zębów* („Polska Dentystyka” 3–4, 1928, nr 28–29)²³.

10. Doktor med. Maria Owińska — asystentka prof. Cieszyńskiego; autorka między innymi pracy *Środki ochraniające wypełnienia sylikatowe przed przebarwieniem ze szczególnym uwzględnieniem preparatu „Durosım”* („Polska Stomatologia” 1936, nr 9–10); pierwsza żona prof. Tadeusza Owińskiego. Zmarła w 1937 roku we Lwowie, została pochowana na Cmentarzu Janowskim.

11. Barbara Włodek-Owińska (1914–2005) — specjalizację odbyła w Klinice Stomatologii u prof. Cieszyńskiego w 1936 roku; po II wojnie światowej pracowała we Wrocławiu.

12. Genowefa Jarzębska — urodzona w 1903 roku w miejscowości Wsie-lub; specjalizowała się w 1939 roku; od 21 marca 1934 roku stomatolog w Chodorowie; 3 marca 1938 roku obroniła doktorat *Zdobycze naukowe lekarzy polskich*, którego promotorem był prof. Witold Ziembicki.

13. Olga Czajkowska-Lach — urodzona 1898 roku w Płowcach; doktor wszech nauk lekarskich; od 1930 roku stomatolog we Lwowie.

²¹ *Ibidem*, s. 160, 280, 293, 308.

²² A. Cieszyński, *Wykaz studentów i lekarzy, którzy specjalizowali się pod kierunkiem prof. A. Cieszyńskiego w Instytucie Dentystycznym UKJ względnie Klinice Stomatologicznej Uniw. J.K. we Lwowie*, „Polska Stomatologia” 1931, nr 9, s. 180; *idem*, *Sprawozdanie z działalności Kliniki Stomatologicznej Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za lata akademickie 1932/1933 i 1933/1934*, „Polska Stomatologia” 12, 1934, nr 10, s. 260.

²³ A. Cieszyński, *Prace asystentów pracujących w Instytucie Dentystycznym Uniwersytetu Lwowskiego*, „Polska Stomatologia” 1931, nr 9, s. 173–179.

14. Kazimiera Pyzikowa — urodzona w 1899 roku w Brzozowie; doktor wszech nauk lekarskich od 1928 roku; według spisu lekarzy z 1939 roku stomatolog w Katowicach.

15. Zofia Kocowska-Kulkowa z domu Lysiec — jako studentka była demonstratorką w Klinice Stomatologicznej u prof. Cieszyńskiego; 27 czerwca 1931 roku otrzymała stopień doktora medycyny, jej promotorem był prof. Markowski; autorka pracy *O zębach nadliczbowych* („Polska Stomatologia” 1937, nr 1–2).

Poświadczenie ukończonej specjalizacji w stomatologii uzyskały ponadto lekarki doktorzy wszech nauk medycznych: Tania Antler (1923), Fryderyka Appel (1929), Adela Artel (1927), Anna Bochner (1927), Helena Buraczyńska (11 kwietnia 1933), Paulina Czerner (1921), Julia Drewnowska (1930), Eugenia Frisch-Bognowa (1927), Klara Gellman (1922), Rafaela Gołąbówna (11 kwietnia 1933), Klara Griffłowa (1929), Aurelia Guttenberg (28 października 1933), Alicja Halpernowa (1929), Anna Klappówna (1923), Anna Krasowska (1930), Izabela Krogulecka (1930), Róża Landes (1924), Anna Liebmannówna (1923), Rebeka Margulies (1929), Helena Meschlówna, Salomea Mischlówna, Helena Mencil (1921), Anna Pałkówna (1927), Henryka Pfanówna (1929), Rafaela Philipp-Frühlingowa (1929), Walentyna Patrynówna (1930), B. Pindesówna (1914), Helena Połotniuk (1927), Adela Reinówna (1924), Irena Romerowa (1930), Ida Rosenberg (1930), Eugenia Sapieha (1923), Zofia Schäffer (1928), Berta Schnapper (1926), Anna Silberówna (1923), Jarosława Strońska (1930) i Sara Taube-Chalfenowa.

Profesor Antoni Cieszyński był ponadto promotorem prac doktorskich obronionych na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie przez osiem lekarzek:

1. 28 lutego 1924 roku — Lola Karolina Stock (urodzona w 1898 roku we Lwowie),
2. 12 marca 1927 roku — Filomena Horn (urodzona w 1897 roku),
3. 9 marca 1929 roku — Włodzimiera Kruszelnicka,
4. 9 marca 1929 roku — Chane Reichmann (urodzona w Kozłowie koło Tarnopola),
5. 9 marca 1929 roku — Maria Klara Wolaninówna (urodzona we Lwowie),
6. 8 czerwca 1929 roku — Antonina Szczerbaniewicz (urodzona w 1898 roku w Tłumaczu),
7. 21 grudnia 1930 roku — Amalia Schmelkes-Hoffman (urodzona w 1898 roku w Przemyśle),
8. 5 marca 1938 roku — Anna Lempart-Tabak (urodzona w Żółkwi).

Do 1931 roku poświadczenie ukończonej specjalizacji w stomatologii uzyskali również doktorzy: Tadeusz Arciszewski, Karol Atlas (1920), Bogdan Baraniecki (1930), Tadeusz Baranowski (1914), Józef Blech (1931), Natan

Bleichfeld (1927), Michał Bojko (1929), Jan Boroń (1914), Mendel Brill (1923), Gustaw Bruchnalski (1928), Feliks Brzeziński (1920), Zygfryd Chuwis (1929), Ante Čičić (1929), Władysław Cimiengo (1924), Maurycy Dollar (1914), Izak Dynes (1923), Stefan Elektorowicz (1924), Adam Fałęcki (1929), Saul Felsen (1928), Władysław Fuchs (1913/1914), Marco Grdovič (1928), Adam Hełczyński (1926), Zygmunt Herzer (1929), Mieczysław Jankowski (1924), Rudolf Krąpiec (1926), Edward Kulpiński (1923/1924), Tadeusz Kunicki (1928/1929), Kazimierz Kwiatkowski (1928), Fryderyk Liebesmann (1929), Mikołaj Lityński (1931), Bernard Loewenheck (1923/1924), Stefan Łubkowski (1927), Salomon Majer (1927), Ignacy Mittlener (1924), Wilhelm Nacher (1924), Jakób Niebyłowicz (1925/1926), Tadeusz Owiński (1929), Julian Pełech (1914), Antoni Pierzchała (1923), M. Polo (1914), Andrzej Raczyński (1927), Tadeusz Rajewski (1924), Zygmunt Rosenblüth (1913/1914), Bolesław Szokalski (1914), Władysław Zaleski (1930), Adam Zys (1924/1925).

Antoni Cieszyński już jako student w Monachium wykazywał czynne zainteresowania naukowe. Będąc bowiem wolontariuszem na oddziale chirurgicznym w klinice prof. Bertena, zapoznał się z prototypem aparatu rentgenowskiego i opracował pierwszy atlas diagnostyki rentgenowskiej uzębienia i szczęk w 1907 roku będący podstawą jego doktoratu i monografii.

Anestezjologia stomatologiczna zawdzięcza swe powstanie przede wszystkim Antoniemu Cieszyńskiemu, który wprowadził do znieczuleń śródustnych nowokainę (1906), podając praktyczne zasady wstrzyknięcia. Profesor jest również autorem i inicjatorem znieczulenia przewodowego nerwu żuchwowego; jako pierwszy przedstawił na chorym i opisał w 1907 roku zasadę jego wykonania. Do dziś znieczulenie miejscowe w jamie ustnej oraz znieczulenie przewodowe nerwu żuchwowego są powszechnie stosowane, co jest widoczną miarą wartości i trwałości myśli badawczej prof. Cieszyńskiego.

Także do chirurgii stomatologicznej Antoni Cieszyński wniósł poważny wkład jako autor kilku oryginalnych metod, które znalazły licznych zwolenników i zastosowanie w praktyce operacyjnej w wielu krajach. Wymienić tu należy oryginalną metodę leczenia ropnego zapalenia przyzębia, którą ogłosił w „*Deutsche Monatsschrift für Zahnheilkunde*” (DMZ) w 1914 roku. Kilka lat później stomatolodzy niemieccy Widman, Nodine i Neumann zaczęli przedstawiać ją jako własną. Profesor Cieszyński wykazał swoje pierwszeństwo, drukując w tym samym piśmie w 1926 roku chronologiczne zestawienie odnośnych prac oraz rzeczowy komentarz. Należy też wspomnieć o metodzie „szyny wiązanej” (Ligaturschiene) opisaną przez Cieszyńskiego w 1934 roku jako techniki leczenia chorób przyzębia, wykorzystywanej także do stabilizacji odłamów kostnych szczęk. Metody tej używa się również obecnie.

Trwałą wartość zachowała też chirurgiczno-anatomiczna analiza przestrzeni międzypowięziowych głowy i szyi zamieszczona w obszernej monografii *O ropowicach szczękowych*, wydanej we Lwowie w 1930 roku, w której podane zostały niezbędne i najdogodniejsze dostępy chirurgiczne do ewakuacji ropowic.

Warto także wskazać, że Antoni Cieszyński opracował jako autor, reżyser i operator pierwszy polski film naukowy pod tytułem *Własne metody wstrzykiwań u podstawy czaszki w celu znieczulenia i leczenia rwy nerwu trójdzielnego*, który przedstawiony na Kongresie ASI w Wenecji w 1930 roku spotkał się z powszechnym uznaniem i podziwem.

Działalność publicystyczna prof. Antoniego Cieszyńskiego

Osobno należy wymienić analizę demograficzno-etnograficzną terenów Małopolski Wschodniej zatytułowaną *Galicie Orientale*, którą Cieszyński opracował wspólnie z drem Pokornym dla przedstawienia na Pokojowej Konferencji Wersalskiej (później opublikowanej w „Przeglądzie Dyplomatycznym” z 1918 roku).

Historyczny dokument stanowi studium społeczno-ekonomiczne zawodu lekarskiego w Polsce przeprowadzone przez Cieszyńskiego i wydane we Lwowie w 1928 roku pod tytułem *Stan lekarski w czasach obecnych pod względem liczbowym i ekonomicznym — przyszłość stanu lekarskiego w Polsce*. Ta wydana ponad 90 lat temu publikacja, wydrukowana nakładem autora, napisana jest z wielkim zaangażowaniem i niecodzienną starannością. Jej pierwsze zdanie: „Czasy, w których stan lekarski należał do warstw najlepiej lub tylko dobrze sytuowanych, minęły” — zaskakuje i intryguje. Opatrzona jest przez autora pięćdziesięcioma trzema grafikonami, tablicami statystycznymi i jedną barwną mapą. Wiele czasu upłynęło od tego wydania, które miało poruszyć umysły lekarzy tamtej doby. Dane zawarte w książce, wykresy, mapki i mapa Polski — wszystko się zmieniło. Ale czy wszystko się zdezaktualizowało? Oto, co myślał i pisał dziewięćdziesiąt lat temu o przyszłości stanu lekarskiego w Polsce profesor ze Lwowa Antoni Cieszyński:

O sytuacji lekarzy

Dziś lekarz w ciężkiej walce o byt, zdegradowany przez utratę swej podstawy finansowej, nie może przyznać się do ciężkich warunków materialnych, wycofuje się z życia towarzyskiego i społecznego, w koledze swoim przestaje widzieć towarzysza pracy, a patrzy na niego raczej jak na konkurenta, który mu odbiera chleb i nieraz gotów jest poniżej istniejącej taryfy ofiarować swe usługi, by tylko zdobyć te środki, które są mu konieczne do wyżywienia rodziny.

A przecież wkłada lekarz, wykształcony w czasach ostatnich, znacznie więcej energii w swe studia niż lekarz sprzed lat czterdziestu. Znacznie większych ofiar wymaga nauka ze strony ro-

dziców studenta i społeczeństwa, by mógł on zdobyć po sześcioletnich studiach dyplom lekarza medycyny. Wkłada on wielki kapitał, który powinien mu się amortyzować w ciągu jego praktyki, wstępuje pełen nadziei w życie, a już na wstępie czeka go wielkie rozczarowanie.

Nielicznym tylko jest dane wybić się ponad innych dzięki swym wielkim zdolnościom i szczęśliwej koniunkturze²⁴.

O zarobkach lekarzy

Swoje żmudne starannie przeprowadzone badania i obliczenia autor podsumował następująco:

z tych obliczeń wynika, że lekarz po skończeniu studiów, zanim osiadzie jako lekarz samodzielny, powinien posiadać 320 zł miesięcznie, następnie jako lekarz początkujący samodzielny 650 zł, jako lekarz żonaty z małą rodziną (jedno dziecko) 1250 zł, jako lekarz z większą rodziną (trojgiem dzieci) 1800 zł.

Profesor podaje również, że

blisko 14% lekarzy nie uzyskuje nawet najniższych dochodów, czyli że skazani są na pomoc ze strony swoich rodzin lub na zaciąganie pożyczek, nieco ponad 4% osiąga najniższą skalę dochodów, 48% osiąga dochody 300–700 zł, 21% uzyskuje dochodów 700 zł i powyżej, a tylko 4,3 ma dochód wysoki. Jeśli chodzi o średnie dochody, najlepiej się wiedzie lekarzom mieszkającym na prowincji, największy odsetek najbiedniejszych lekarzy spotykamy w wielkich centrach naukowych, gdzie też spotykamy najwyższą skalę dochodów wprawdzie tylko u nielicznych.

O studiach i studentach

Studia medycyny są ze wszystkich studiów uniwersyteckich najtrudniejsze, trwają najdłużej [...] przyszył dr med. będzie potrzebował 8 lat na swe studia, specjalista jeszcze półtora do dwóch lat, czyli razem blisko 10 lat, ażeby móc praktykować przeciętnie 25 lat [...] dobór studentów nie zawsze jest trafny [...] lepszy wybór materiału studentów mógłby nastąpić przez odpowiednie egzaminy kwalifikacyjne, które miałyby nie stwierdzenie wiadomości nabytych z książek w szkole średniej, tylko które by stwierdzały bystrość umysłu kandydata, łatwość orientacji i kombinacji, doskonałe orientowanie się w trzech wymiarach rysunku, pamięć wzrokowa, zręczność i zdrowie fizyczne.

Generacja o takich kwalifikacjach umysłowych, zarazem o wysokim poziomie kulturalnym i etycznym, byłaby przygotowana do walki o byt, a jako warstwa społeczna stałaby się podporą państwa i społeczeństwa.

O potrzebie jedności

[T]ylko jednością silni stworzymy podwaliny własnego bytu i bytu stanu lekarskiego w przyszłości. Idąc ręką w rękę, tworząc silną organizację, jeden za wszystkich, a wszyscy za

²⁴ Tu i dalej: T. Cieszyński, *Stan lekarski w czasach obecnych pod względem liczbowym i ekonomicznym — przyszłość stanu lekarskiego w Polsce*, Lwów 1928.

Wrocławskie Studia Wschodnie 23, 2019

© for this edition by CNS

jednego, stojąc w obronie praw lekarskich, zdobędziemy to, co utracił stan lekarski: warunki bytu i należne stanowisko społeczne.

O obowiązkach państwa wobec stanu lekarskiego

Władze państwowe powinny pamiętać, że lekarz jest obywatelem należącym do twórczych jednostek państwa, jednym z ważnych filarów gmachu państwa, ostoją ładu i porządku: lekarz, który nigdzie nie strejkował; który z narażeniem życia niósł pomoc rannym podczas wojny; który chroni ludność kraju przed klęską epidemii. Dlatego nie powinno państwo podcinać jego egzystencji przez ustawodawstwo nie podyktowane troską o byt wszystkich obywateli.

[...] Jest to krzywdą wyrządzona stanowi lekarskiemu, jest to policzek wymierzony nauce, jest to lekceważenie zdrowia ludności. Może być ustawa przedstawiona przez rząd i nieprzyjęta przez sejm, który nie zawsze kieruje się argumentami rzeczowymi, ale projekt rządowy powinien mieć wszelkie znamiona fachowej znajomości sprawy [...].

O tym, jak mądrym lekarzem był prof. Cieszyński, świadczy cytowanie filozofa i lekarza Władysława Biegańskiego, który mówił, że „ten jedynie może być szczęśliwy, kto polubił swój zawód”²⁵, a także iż „nie będzie dobrym lekarzem, kto nie jest dobrym człowiekiem”²⁶.

Pierwszym warunkiem tegoż zadowolenia jest stworzenie warunków egzystencji dla wszystkich, co w praktyce znajduje wyraz w wolnym wyborze lekarza. Tylko to rozwiązanie kwestji przyczyni się do podniesienia stanu lekarskiego, wytworzy szlachetną emulację²⁷ (emulacja: współzawodnictwo, rywalizacja — Sł. jęz. polskiego PWN), rozwinie nauki, stworzy harmonię między lekarzem a chorym i chorym a lekarzem. Powstanie atmosfera wspólnego zaufania i wspólnej sympatii [...]²⁸.

Jesteśmy wszyscy członkami wielkiej rodziny lekarskiej naszego stanu lekarskiego „Jeden za wszystkich, a wszyscy za jednego” — praca nie dla nas samych, ale dla ogółu, dla naszych bliźnich — dla naszego narodu.

Warto przytoczyć również cytaty z zakończenia:

„Martwe znasz prawdy, nieznane dla ludu — widzisz świat w proszku, w każdej gwiazdce iskierce; Nie znasz prawa żywych nie obaczysz cudu — Miej serce i patrzaj w serce” (Mickiewicz)²⁹.

Jeżeli spojrzeć całościowo na życie Antoniego Cieszyńskiego, zadziwia jego twórcza energia i tytaniczna praca prowadzona od samego początku w niełatwych warunkach. W okresie monachijskim rzutowała na nie trudna sytuacja materialna, a w okresie lwowskim nie ułatwiały jej ciasne mury starego budynku Kliniki Stomatologicznej we Lwowie przy ulicy

²⁵ W. Biegański, *Myśli i aforyzmy o etyce lekarskiej*, Warszawa 1899, s. 58.

²⁶ *Ibidem*, s. 41.

²⁷ Por. A. Cieszyński, *Etyka lekarska dawniej i w czasach obecnych*, „Polska Stomatologia” 11, 1933, nr 5, s. 135–142.

²⁸ A. Cieszyński, *Stan lekarski w czasach obecnych...*

²⁹ W. Biegański, *op. cit.*, s. 42.

gen. Rozwadowskiego 5a, a co ważniejsze — opory psychologiczne wobec jego nowych stwierdzeń naukowych i idei organizacyjnych zaskakujących w chwili ich ogłoszenia. Mimo to już za życia jego działalność spotkała się z najwyższą oceną naukową.

Wybitni uczniowie prof. Antoniego Cieszyńskiego — biogramy uczonych pierwszej połowy XX wieku (1913–1941)

Profesor dr hab. Konrad Szepelski (1896–1940)

Urodził się 14 stycznia 1896 roku w Ostrogu na Wołyniu jako syn Jana i Amelii Ostkiewicz-Rudnickiej. Świadcstwo dojrzałości uzyskał w 1914 roku w gimnazjum w Łucku. Studiował medycynę na UJK we Lwowie; dyplom *medicinae universae* uzyskał 27 maja 1922 roku. Jako ochotnik brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej (1919–1920).

W latach 1922–1926 był asystentem prof. Alfreda Meissnera, a następnie w klinice stomatologii zachowawczej u prof. Hilarego Wilgi w Państwowym Instytucie Dentystycznym (PID) w Warszawie³⁰. W roku akademickim 1929/1930 jako stypendysta Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wyjechał na studia uzupełniające do Rostocka, Brna, Monachium i Wiednia.

W 1930 roku Szepelski został mianowany adiunktem, a trzy lata później na podstawie pracy *Próba zastąpienia arsenu w terapii zapaleń miazgi* jako pierwszy w Polsce uzyskał stopień docenta. Wykład habilitacyjny wygłosił 27 kwietnia 1933 roku na temat *Wrażliwość zębiny i jej zwalczanie*³¹. Habilitował się u prof. Cieszyńskiego na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Jako docent stomatologii, mianowany profesorem na Uniwersytecie Józefa Piłsudskiego w Warszawie, został kierownikiem Kliniki Stomatologicznej Szpitala Ubezpieczalni Społecznej.

Opublikował ponad czterdzieści prac z zakresu stomatologii. Był autorem między innymi *Zarysu rentgenografii i rentgenodiagnostyki stomatologicznej*, wydanej w 1929 roku. Również publikacja *Wkładki porcela-*

³⁰ T. Bączkowski, M. Jesionowski, S. Wajs, *Sylwetki wybitnych warszawskich stomatologów*, [w:] *Dzieje nauczania medycyny i farmacji w Warszawie (1789–1950)*, red. M. Łyskanski, A. Stapiński, A. Śródka, Warszawa 1990, s. 541–542.

³¹ A. Cieszyński, *Wiadomości uniwersyteckie i bieżące*, „Polska Stomatologia” 1933, nr 5, s. 141; M. Jesionowski, *Wybitniejsi dentyści i lekarze dentyści w Polsce na przełomie XIX i XX w.* Szepelski Konrad (1896–1940), [w:] *idem, Historia stomatologii polskiej*, Warszawa 1963, s. 171–172.

nowe z 1932 roku świadczy o doskonałej znajomości osiągnięć europejskiej stomatologii, w tym wrocławskiego profesora — Waltera Brucka. Był wiceprezesem Naczelnej Izby Lekarsko-Dentystycznej i członkiem Izby Lekarskiej Warszawsko-Białostockiej. W 1939 roku w stopniu porucznika został zmobilizowany do Wojska Polskiego z przydziałem do kadry zapasowego 1. Szpitala Okręgowego w Warszawie. W nieznanych okolicznościach dostał się do niewoli sowieckiej, przebywał w obozie w Kozielsku. Został wymieniony na liście transportowej NKWD z Kozielska: nr 032/2, poz. 57 z 14 kwietnia 1940 roku, akta osobowe nr 2860. Profesor Szepelski został zamordowany w lesie katyńskim w 1940 roku w wieku czterdziestu czterech lat. Został zidentyfikowany przy ekshumacji — poz. PCK (AM) 1671; był pochowany w bratniej mogile, prawdopodobnie trzeciej³².

Pozostawił żonę Janinę z Lisickich (1889–1970) i urodzonego w 1926 roku syna Aleksandra, który zginął w 1944 roku jako ofiara cywilna w powstaniu warszawskim.

Doktor Adela Malwina Bardasch-Druckerowa (1897–1942)

Dyplom lekarza uzyskała na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie w 1926 roku. Specjalizowała się u prof. Cieszyńskiego ze stomatologii; praktykę stomatologiczną odbyła we Lwowie w placówce przy ulicy Czarnieckiego 3, a następnie od 1928 roku pracowała w Instytucie Dentystycznym UJK jako starsza asystentka.

Zginęła w wieku czterdziestu pięciu lat, zamordowana przez Niemców w jednej z większych akcji wyniszczania Żydów, odbywającej się we Lwowie w dniach 10–17 sierpnia 1942 roku. Prawdopodobnie była żoną dra Hermana Druckera — chirurga (urodzonego w 1891 roku), dyplomowanego w 1925 roku — z którym mieszkała. Oboje zostali wpisani na listę członków Lwowskiej Izby Lekarskiej i uprawnieni do głosowania do Rady Izby³³.

Do jej ważniejszych prac (zamieszczonych na łamach „Polskiej Stomatologii”) należą:

1. *Przepuszczalność wypełnień tymczasowych w świetle badań barwnikowych i bakteriologicznych;*

³² Konrad Szepelski. *Biogram*, [w:] J.B. Gliński, *Słownik biograficzny lekarzy i farmaceutów ofiar drugiej wojny światowej*, Wrocław 1997, s. 398–399.

³³ H. Dorski, *Historia dentystyki*, [w:] *idem, Propedeutyka dentystyczna*, Kraków 1947, s. 22–23; Adela Bardasch-Druckerowa. *Biogram*, [w:] J.B. Gliński, *op. cit.*, s. 13; S. Czortkower, *Chronologiczny wykaz prac wykonanych w Klinice Stomatologicznej UJK we Lwowie pod kierownictwem prof. dra A. Cieszyńskiego (1931–1936)*, „Polska Stomatologia” 14, 1936, nr 11–12, s. 483–487.

2. *Kilka przypadków nadliczbowości i niedostatecznej liczby zębów*;
3. *Diatermia w stomatologii*;
4. *Luxatio dentium*;
5. *Empyema antri dextri et ostitis mandibulae*;
6. *Demalgon, nowy środek uśmierzający ból*;
7. *Promienica i jej leczenie, kilka przypadków o atypowym przebiegu*;
8. *Sprawozdanie z I Zjazdu Słowiańskich Stomatologów a zarazem V Polskiego Zjazdu Stomatologów*;
9. *Pantodont — nowy uniwersalny aparat elektromedyczny*;
10. *Diagnostyka i leczenie nadziąsłaków*;
11. *Prof. Cieszyński laureatem nagrody Millera*.

Doktor Henryk Allerhand (1884–1941)

Wybitny lekarz lwowski; urodził się 27 marca 1884 roku we Lwowie, gdzie uzyskał świadectwo dojrzałości. We Lwowie też ukończył Wydział Lekarski, otrzymując w 1908 roku stopień doktora wszech nauk lekarskich. W stomatologii specjalizował się w Wiedniu u profesorów Scheffa, Spitzera i Kleina oraz w Berlinie u profesorów Diecka, Schrödera i Willigera. Po powrocie do kraju w 1911 roku rozpoczął praktykę stomatologiczną we Lwowie przy ulicy Kopernika 11. Był współzałożycielem i sekretarzem Sekcji Higieny Jamy Ustnej na I Zjeździe Higienistów Polskich (1914), a także współzałożycielem „Przeglądu Dentystycznego” (1921) i wiceprezesem Lwowskiego Komitetu Redakcyjnego. Od 1923 roku pełnił funkcję prezesa Związku Stomatologów Polskich. Był również organizatorem Komisji Mianownictwa Polskiego Komitetu Narodowego FDI. Do proponowanego przez Haderupa stenograficznego sposobu znakowania zębów Allerhand wprowadził poprawkę znakowania zębów. Prowadził ponadto badania nad *oral sepsis*.

Henryk Allerhand był autorem opublikowanej w 1923 roku pierwszej monografii na temat *oral sepsis*³⁴. Według niego zakażenie ustne *oral sepsis* oznacza współzależność między ogniskami zakaźnymi zębowymi a ogólnymi schorzeniami organizmu. „Ognisko pierwotne” doktor definiuje jako skupienie drobnoustrojów, które wywołują przewlekły proces ropny w tkankach okołozębowych. Wrotami zakażenia dla ognisk pierwotnych mogą być: a) ubytek próchnicowy, z którego po zniszczeniu twardych tkanek zęba drobnoustroje wnikają najpierw do miazgi, niszcząc ją (zgorzel), a po jej zniszczeniu do tkanek okołoszczętowych, skąd zaczynają działać na cały organizm; b) kieszonka dziąsłowa i pogłębiające się parodontopatie; c) wszelkie uszkodzenia błony

³⁴ H. Allerhand, *O zakażeniu ustnem (oral sepsis) i środkach zaradczych*, „Polska Dentystryka” 1, 1923, nr 6/7/8, s. 345–418.

śluzowej, zwłaszcza wrzodziejące, skąd poprzez krew lub chłonkę dostają się do innych narządów, działając immunologicznie na cały ustrój.

Allerhand wskazywał, że ogniska zębowe, zwłaszcza o charakterze przewlekłym, jak: ziarniniaki, torbiele, przetoki ropne, zęby zatrzymane, ropotok zębodołowy oraz wszelkie zapalenia błony śluzowej jamy ustnej mogą wywoływać schorzenia nieraz odległych narządów. Ziarniniaki okołowierzchołkowe mogą stanowić ciągle niebezpieczeństwo zagrażające zdrowiu. W tych przypadkach odcięcie wierzchołka korzenia zęba jest wskazaniem z wyboru. Pierwszą resekcję wierzchołka zęba wykonał C.F.M. Partsch w 1897 roku we Wrocławiu, a jednym z pierwszych propagatorów tej operacji był prof. Cieszyński, który wprowadził ją w klinice monachijskiej na przełomie lat 1906/1907 jako zabieg systematyczny. Swoje wyniki Cieszyński przedstawił w 1911 roku w Krakowie na Zjeździe Lekarzy i Przyrodników, demonstrując rentgenogramy wykazujące zupełne wyleczenie ognisk operowanych z ponownym wytworzeniem kości.

W latach trzydziestych XX wieku we Lwowie zagadnieniem *oral sepsis* w powiązaniu z białaczkami zajmowali się Henryk Gorczyński i Henryk Berger³⁵. Problemami powikłań ocznych na tle zakażenia jamy ustnej zajmował się natomiast Stanisław Kotulski³⁶.

W 1930 roku Allerhand został przyjęty jako członek czynny do Fondation Documentaire Dentaire w Brukseli. Wielokrotnie brał udział w zjazdach naukowych zagranicznych i krajowych. Dążył do ujednolicenia studiów stomatologicznych w Polsce. W 1932 roku został mianowany członkiem honorowym Związku Stomatologów Izby Lekarskiej Lwowskiej. Był autorem wielu prac naukowych i tłumaczem licznych streszczeń w językach obcych³⁷.

Profesor dr hab. Marian Zeńczak (1891–1948)

Urodził się 7 września 1891 roku w Leszczynach w województwie lwowskim jako syn Józefa i Albiny z domu Petry. Uczył się w Drohobyczu, a następnie w Stryju, gdzie w 1909 roku przystąpił do egzaminu dojrzałości.

Marian Zeńczak studia medyczne odbył w latach 1909–1914 na Wydziale Lekarskim UJK we Lwowie, zakończone absolutorium. Był uczniem prof. Cieszyńskiego. Wybuch I wojny światowej i ewakuacja z Lwowa spowodo-

³⁵ H. Gorczyński, *Cztery przypadki zgorzeli w jamie ustnej przy białaczce*, „Polska Stomatologia” 1931, nr 9, s. 307–328; H. Berger, H. Gorczyński, *Oral sepsis w świetle badań kliniki leningradzkiej*, „Słowiańska Stomatologia” 1935, s. 8.

³⁶ S. Kotulski, *O powikłaniach ocznych pochodzenia zębowego*, „Polska Stomatologia” 1938, nr 7–8.

³⁷ M. Jesionowski, *Wybitniejsi dentyści i lekarze dentyści w Polsce na przełomie XIX i XX wieku*, Warszawa 1965, s. 141.

wał, że dyplom doktora wszech nauk lekarskich uzyskał na Uniwersytecie Karola w Pradze 10 stycznia 1915 roku. Został powołany do armii austriackiej jako lekarz frontowy, w konsekwencji czego dostał się do rosyjskiej niewoli i został wywieziony do Orenburga.

Na przełomie lat 1918/1919 wstąpił do V Dywizji Strzelców Polskich, tak zwanej V Syberyjskiej. W V dywizji został lekarzem baonowym, później zaś ordynatorem Szpitala Powszechnego Wojsk Polskich, w którym zorganizował i prowadził ambulatorium dentystryczne³⁸.

Do kraju powrócił 1 lipca 1920 roku i został skierowany do Grudziądza, gdzie prowadził ambulatorium dentystryczne dla 64. Grudziądzkiego Pułku Piechoty. Następnie został przeniesiony do rezerwy na podstawie reklamacji Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie — 16 stycznia 1922 roku został starszym asystentem w Klinice Dentystrycznej kierowanej przez prof. Antoniego Cieszyńskiego; 1 stycznia 1924 roku Zeńczak został zastępcą profesora w PID w Katedrze Techniki Dentystrycznej. W 1931 roku przebywał na studiach uzupełniających w Pradze, Berlinie, Wiedniu i Brnie.

Marian Zeńczak habilitował się na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego w 1935 roku na podstawie rozprawy *Racjonalne wyciski dla dostawek płytowych*; 15 grudnia 1935 roku został mianowany profesorem nadzwyczajnym³⁹. Stopień profesora zwyczajnego uzyskał po II wojnie w 1947 roku.

Działająca w ramach Akademii Stomatologicznej samodzielna Klinika Ortodoncji przy ulicy Świętokrzyskiej 13 była nowoczesną placówką naukowo-dydaktyczną i usługową, z młodym i ambitnym zespołem. To tam z inspiracji i pod kierownictwem prof. Mariana Zeńczaka rodziła się warszawska szkoła ortodontyczna.

Profesor Józef Jarząb (10 marca 1889–10 marca 1969)

Józef Jarząb stopień doktora medycyny dentystrycznej uzyskał w 1931 roku w Rostoku (Niemcy), gdzie pracował w Katedrze Stomatologii pod kierownictwem prof. Hansa Morała. Dysertacja doktorska Jarząba, przedłożona Wydziałowi Lekarskiemu Uniwersytetu w Rostocku, nosiła tytuł *Pathologisch — anatomische und bakteriologische Untersuchungen über die Wirkung von Presojod bei chronischer und akuter Wurzelhautentzündung*.

³⁸ M. Jesionowski, *Wybitniejsi dentyści i lekarze dentyści w Polsce na przełomie XIX i XX w. Szepelski...*

³⁹ D. Zeńczak-Więckiewicz, M. Więckiewicz, *Profesor Marian Zeńczak (1891–1948), środowisko rodzinne, droga życiowa i zawodowa*, [w:] *Zawód dentysty — lekarza stomatologa na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, red. B. Urbanek, Warszawa 2007, s. 223–233.

W 1929 roku kierował Wydziałem Stomatologii Uniwersytetu w Poznaniu; po wojnie pracował w Łodzi, a także organizował stomatologię w Lublinie.

Profesor dr hab. med. Tadeusz Szczęsny Owiński (1904–1995)

Urodzony 21 lipca 1904 roku Kołomyi, zmarł 22 czerwca 1995 roku we Wrocławiu. Ukończył Wydział Lekarski Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie w 1931 roku; stopień doktora habilitowanego otrzymał w 1948, a profesora nadzwyczajnego w 1955 roku. Był członkiem pierwszej grupy naukowo-kulturalnej prof. Stanisława Kulczyńskiego we Wrocławiu. Kontynuował lwowską szkołę stomatologiczną prof. Cieszyńskiego; 10 maja 1945 roku przejął, a następnie odbudował gmach stomatologii przy ulicy Antoniego Cieszyńskiego 17/19.

Zorganizował pierwsze ambulatorium stomatologiczne i oddział dla chorych leżących Kliniki Stomatologicznej; w 1945 roku był członkiem komisji ds. rozbudowy przestrzennej Wrocławia; zorganizował oddział stomatologii Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu i Politechniki we Wrocławiu (1947).

Pełnił liczne funkcje, takie jak: zastępca profesora — 1946–1948, dyrektor oddziału stomatologii — 1947–1958, 1962–1969, profesor zwyczajny — 1965–1969, profesor emerytowany — 1974, konsultant Okręgowej Lecznicy Kolejowej PKP w latach 1946–1986, konsultant specjalistycznej Przychodni Wojewódzkiej we Wrocławiu, zastępca przedstawiciela Ministerstwa Oświaty do Komisji Wnioskodawczej Lekarsko-Dentystycznej przy Ministrze Zdrowia w 1949 roku, członek komitetu redakcyjnego „Polskiej Stomatologii” w latach 1932–1937, założyciel i redaktor naczelnny „Wrocławskiego Biuletynu Stomatologicznego” w latach 1960–1973, członek Związku Stomatologów Izby Lekarskiej Lwowskiej (członek zarządu w 1934 roku), założyciel i Przewodniczący Oddziału Wrocławskiego Polskiego Towarzystwa Stomatologicznego w latach 1946–1962, przewodniczący Sekcji Chirurgii Stomatologicznej w latach 1956–1961, przewodniczący Sekcji Doskonalenia Podyplomowego w latach 1966–1971, członek honorowy PTS. Owiński wypromował dwiętnastu doktorów nauk medycznych i sześciu doktorów habilitowanych; opublikował około dwustu prac i książkę Atlas chorób błony śluzowej (1976, przy współpracy z Barbarą Włodek-Owińską).

Decyzją kierownika Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej M. Śliwińskiego 25 marca 1972 roku został zwolniony z zajęć dydaktycznych i organizacyjnych, choć nie był jeszcze w wieku emerytalnym. Za popieranie studentów w marcu 1968 został pozbawiony kierownictwa katedry i zakazano mu wszelkich kontaktów z uczniami. Dopiero rektor Zbigniew Knapik

i Senat Akademii Medycznej w 1992 roku wystosowali do niego uroczysty list z przeprosinami.

Był członkiem organizacji Orleńta Lwowskie i Pionierzy Wrocławia. Otrzymał następujące odznaczenia: Krzyż Oficerski i Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Złoty Krzyż Zasługi, Krzyż Walecznych, Krzyż AK, Warszawski Krzyż Powstańczy, odznaka „Za wzorową pracę w służbie zdrowia”, złota odznaka PTS, honorowa odznaka PTS, złota odznaka honorowa AM, złota odznaka „Zasłużony dla Dolnego Śląska”, „Zasłużony dla Wrocławia”, medal Uniwersytetu Karola w Pradze.

Henryk Gorczyński (1889–1979)

Urodzony w 1889 roku w Sokołówce. Studiował we Lwowie; dyplom doktora wszech nauk lekarskich uzyskał na Uniwersytecie Karola w Pradze w 1914 roku. Był asystentem, a następnie adiunktem Kliniki Stomatologicznej prof. Cieszyńskiego na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie w latach 1919–1925. Do 1939 roku był ordynatorem Opieki Zdrowotnej UJK, a w czasie wojny kierował Ambulatorium Stomatologicznym Polikliniki Robotniczej nr 6 we Lwowie.

Od 1923 roku był członkiem redakcji „Polskiej Dentystyki”, później „Polskiej Stomatologii”, a także wieloletnim sekretarzem Związku Stomatologów Lwowskiej Izby Lekarskiej. Od chwili powstania Polskiej Sekcji Naukowej Międzynarodowego Związku Stomatologicznego (Association Stomatologique Internationale — Section Polonaise) pełnił funkcję sekretarza; dodatkowo był członkiem zarządu Związku Stomatologów Słowiańskich. W 1946 roku na skutek ekspatriacji przyjechał do Krakowa, gdzie pracował jako lekarz stomatolog w Kanalizacji Miejskiej miasta Krakowa. Do Wrocławia przybył w 1948 roku, jako zastępca profesora objął tu kierownictwo Katedry Protetyki, a rok później również Katedry Ortodoncji Uniwersytetu i Politechniki we Wrocławiu. Doktor habilitowany od 1950 roku, profesor nadzwyczajny od 1955 roku; dyrektor Oddziału Stomatologicznego Wydziału Lekarskiego Akademii Medycznej we Wrocławiu w latach 1951–1960.

W 1974 roku został odznaczony medalem Academia Medica Wratislaviensis Polonia; był honorowym członkiem Polskiego Towarzystwa Stomatologicznego i wieloletnim przewodniczącym Oddziału Wrocławskiego PTS; został odznaczony Krzyżem Oficerskim i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Wypromował dwunastu doktorów nauk medycznych i trzech doktorów habilitowanych, a jego wychowanek Adam Masztalerz uzyskał stopień profesora. Zmarł 4 maja 1979 roku w Warszawie.

Doktor Barbara Jadwiga Włodek-Owińska (1914–2005)

Urodziła się 15 sierpnia 1911 roku w Mikuliczynie. Egzamin dojrzałości zdała w Gimnazjum Sióstr Urszulanek w Stanisławowie. W latach 1930–1936 studiowała na Wydziale Lekarskim UJK we Lwowie, dyplom uzyskała 30 października 1936 roku⁴⁰. Specjalizowała się w Klinice Stomatologii u prof. Cieszyńskiego od 31 października 1936 do 8 stycznia 1938 roku⁴¹.

Program studiów specjalnych w Klinice Stomatologicznej Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie obejmował cztery kursy protetyczne (włącznie z ortopedią szczęk), trzy kursy dentystyki zachowawczej, jeden kurs chirurgii stomatologicznej oraz poliklinikę. Wołek-Owińska odbyła też roczną praktykę szpitalną oraz przeszkolenie z zakresu ratownictwa i obrony przeciwgazowej.

Za działalność w konspiracji podczas II wojny światowej otrzymała Krzyż AK, Medal Wojska i Krzyż Obrony Lwowa (1939–1944) oraz Odznakę Weterana Walk o Niepodległość. W 1950 roku obroniła we Wrocławiu doktorat pod tytułem *Przewłoczny włókniasty przerost dziąseł*, którego promotorem był prof. Zygmunt Albert⁴².

Ignacy Pietrzycki (1895–1964)

Urodzony w 1895 roku w Wadowicach. Doktor wszech nauk lekarskich Uniwersytetu Jagiellońskiego od 1910 roku, asystent prof. Tadeusza Browicza (1847–1928) w Zakładzie Anatomii Patologicznej UJ do 1911 roku, sekundariusz w Szpitalu Powszechnym we Lwowie u prof. Ziembickiego w latach 1911–1913. W latach 1914–1918 był lekarzem wojskowym w Dywizyjnym Zakładzie Sanitarnym N-12 byłej armii austro-węgierskiej; do 1922 roku służył w Wojsku Polskim (lekarz major), a następnie był lekarzem powiatowym w Tłumaczu (1922–1932).

Specjalizował się w stomatologii u prof. Cieszyńskiego na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie w latach 1932–1936. Po zakończeniu studiów w latach 1936–1939 był starszym asystentem na UJK. W czasie od 1 marca do 1 września 1945 roku był zredukowany przez władze sowieckie do stanowiska ordynatora lwowskiego uniwersytetu. Był jednym z kontynuatorów lwowskiej Szkoły Naukowej prof. Cieszyńskiego i twórcą pojęcia „przyzębica”.

⁴⁰ Odpis dyplomu UJK Barbary Jadwigi Włodek-Owińskiej z 30 października 1936 roku, Archiwum Akademii Medycznej (dalej: AM) we Wrocławiu.

⁴¹ Odpis poświadczenia ukończonej specjalizacji przez Barbarę Jadwigę Włodek-Owińską z 24 października 1938 roku, Archiwum AM we Wrocławiu.

⁴² Dr med. Barbara Włodek-Owińska — biogram, [w:] B. Włodek-Owińska, T. Owiński, *Atlas chorób błony śluzowej jamy ustnej*, wyd. 4 uzupeł., Wrocław 1997, s. 247.

We Wrocławiu przebywał od grudnia 1945 roku. Od 6 stycznia 1946 roku pełnił funkcję starszego asystenta Kliniki Stomatologicznej Uniwersytetu i Politechniki we Wrocławiu. W 1947 roku zorganizował, a następnie kierował Zakładem i Katedrą Dentystyki Zachowawczej Uniwersytetu i Politechniki we Wrocławiu; od 1948 roku zastępca profesora, od 1 maja 1955 roku — docent, od 4 marca 1958 roku — profesor nadzwyczajny Akademii Medycznej we Wrocławiu; dyrektor Oddziału Stomatologii Wydziału Lekarskiego AM w latach 1960–1962.

Wypromował siedmiu doktorów nauk medycznych i jednego doktora habilitowanego, późniejszego profesora, Stanisława Potoczka. Jego wychowanką jest także prof. dr hab. Anna Majewska.

Opublikował wiele oryginalnych, głęboko przemyślanych koncepcji z zakresu etiologii i patogenezы próchnicy oraz parodontologii; autor podręcznika *Zagadnienia z zakresu stomatologii zachowawczej*, rozdziału w podręczniku pod redakcją A. Dorskiego oraz monografii *Przyzębica*, wydanej przez Wrocławskie Towarzystwo Naukowe. Był ponadto przewodniczącym Oddziału Dolnośląskiego Polskiego Towarzystwa Stomatologicznego i jego członkiem honorowym. Zmarł 27 lipca 1964 roku.

Doktor n. med. Józef Rancewicz (1906–1966)

Urodził się 24 marca 1906 roku w Płoskurowce na Podolu. W 1926 roku ukończył Gimnazjum Państwowe im. Henryka Sienkiewicza w Zbarażu koło Tarnopola. Studiował na UJK we Lwowie w latach 1926/1927–1931/1932 i 30 czerwca 1933 roku otrzymał stopień lekarza⁴³, stanowiący dowód ukończenia uniwersyteckich studiów lekarskich i uprawniający do ubiegania się o stopień doktorski, a ponadto dający prawo do wykonywania praktyki lekarskiej zgodnie z ustawami obowiązującymi w Rzeczypospolitej Polskiej⁴⁴.

W wojsku służył od 1 sierpnia 1932 do 1 września 1933 roku. Specjalizował się w stomatologii w klinice prof. Cieszyńskiego w okresie 8 listopada 1930–25 lutego 1934 i uzyskał poświadczenie o ukończeniu specjalizacji. W latach 1934–1935 odbył staż w klinikach warszawskich. W latach 1935–1939 pracował w Szpitalu im. Dzieciątka Jezus na oddziale chirurgicznym i jako stomatolog zakładowy w PKO w Warszawie; przygotował wówczas pracę *Hiperpolipidemia w stanach pooperacyjnych i jej leczenie oraz zapobieganie*,

⁴³ Dyplom lekarza pana Józefa Rancewicza z 30 czerwca 1933 roku, Archiwum AM we Wrocławiu.

⁴⁴ Życiorys Józefa Rancewicza z 3 maja 1959 roku, Archiwum AM we Wrocławiu.

która miała być pracą doktorską. Obronił się jednak dopiero 16 czerwca 1950 roku we Wrocławiu na podstawie pracy *Dodatek do patomechaniki nieprawidłowości szczękowej*⁴⁵.

Uczniowie prof. Antoniego Cieszyńskiego — dalsze losy

Kiedy po zakończeniu II wojny światowej odżywały placówki znajdujące się w granicach PRL, a nowe wyższe uczelnie powstawały w wielu miastach, uczniowie prof. Antoniego Cieszyńskiego przejęli po nim funkcję wychowawców i nauczycieli.

Profesor dr Henryk Gorczyński objął Katedrę Protetyki i Ortodoncji Akademii Medycznej we Wrocławiu, prof. dr Mieczysław Jankowski — Klinikę Chirurgii Stomatologicznej AM w Zabrze, prof. dr Tadeusz Owiński — Klinikę Stomatologii Uniwersytetu i Politechniki we Wrocławiu, prof. dr Ignacy Pietrzycki — Katedrę Stomatologii Zachowawczej we Wrocławiu, doc. dr Władysław Zaleski — Katedrę Stomatologii Zachowawczej AM w Zabrze, a prof. dr Marian Zeńczak — Katedrę Ortodoncji Akademii Stomatologicznej w Warszawie. Osieroconą Kliniką Stomatologiczną we Lwowie, która znalazła się poza granicami Polski, zajął się doc. dr Aleksander Kowal⁴⁶.

Ci ofiarni i oddani swemu powołaniu nauczyciele akademicki wykształcili następne pokolenie stomatologów, z których wielu przejęło rolę nauczycieli i wychowawców, dając świadectwo duchowego związku z zadaniami i tradycją szkoły stomatologicznej prof. Cieszyńskiego.

Profesor Antoni Cieszyński — mistrz również dla własnego syna

Tomasz Cieszyński tak wspomina noc z 3 na 4 lipca 1941 roku:

W nocy z dnia 3 na 4 lipca z głębokiego snu obudziło mnie długie dzwonienie i kopanie w drzwi wejściowe [...]. Była 2 w nocy.

— Czy pan jest profesor Cieszyński?

— Tak, jest [...].

— Niech się pan ubiera.

⁴⁵ Protokół z egzaminu doktorskiego Tomasza Cieszyńskiego, Archiwum AM we Wrocławiu. Egzaminator z historii medycyny — prof. Ziembicki zadał trzy pytania: 1. Anatomia Vesaliusa; 2. Jaką anatomię znał Galen?; 3. Pierwsi anatomowie polscy. Kandydat odpowiadał trzydzieści minut, a jego odpowiedzi komisja (w składzie: prof. Kowarzyk, prof. Bross i prof. Owiński) oceniła na bardzo dobry.

⁴⁶ B. Zimenkowski, M. Grzegocki, O. Łucyk, *Profesori Lwiewskiego Nacjonalnego Medycznego Uniwersytetu im. Daniła Halickiego 1784–2006*, Lviv 2006, s. 130, 296.

Nie pozwolono mu zabrać niczego, nawet lekarstw, które zażywał od pewnego czasu z powodu choroby serca, nie podano przyczyny aresztowania. Miał zabrać tylko swoje dokumenty. Zdziwienie Niemców wzbudziła dobra znajomość języka niemieckiego Ojca. Padło pytanie:

— Czy pan jest Niemcem?

— Byłem zawsze i jestem Polakiem.

Tylko dzięki przytomności umysłu matki, pani profesorowej Cieszyńskiej, uratował się jej syn Tomasz, gdyż na pytanie Niemca o jego wiek odpowiedział, że nie skończył jeszcze osiemnastu lat.

Tomasz Maria Tadeusz Cieszyński urodził się 6 listopada 1920 roku w Poznaniu. W latach 1926–1938 uczęszczał do szkoły powszechnej im. Zofii Strzałkowskiej we Lwowie i Gimnazjum im. Stefana Batorego we Lwowie, gdzie 21 maja 1938 roku zdał maturę. Latem 1938 roku jako junak 8. Batalionu Hufca Pracy budował drogę w Czarnohorze, Brata Polana koło Worochty i organizował kurs oświatowy wraz ze Stefanem Koźmińskim i Romanem Ingardenem dla junaków bez cenzusu. W latach 1938–1939 studiował na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, później w Instytucie Medycznym ukończył drugi i trzeci rok studiów. Świat mu się zawalił, gdy 4 lipca 1941 roku gestapo zamordowało na Wzgórzach Wuleckich jego ojca prof. Antoniego Cieszyńskiego oraz dwudziestu dwóch innych profesorami wyższych uczelni ze Lwowa.

Tomasz Cieszyński w latach 1941–1944 ukończył czwarty i piąty studiów na tajnym Wydziale Lekarskim UJK we Lwowie. W tym czasie był laborantem i „żywicielem wszy” w Instytucie Badań nad Tyfusem Plamistym prof. dra Rudolfa Weigla na UJK we Lwowie, który później nadał mu stopień lekarza⁴⁷.

Rozpoczął pracę jeszcze w 1945 roku we Lwowie jako młodszy pracownik naukowy Instytutu Matki i Dziecka pod kierunkiem prof. Zdzisława Steusinga i dra Franciszka Groera; tu również przygotowywał pracę doktorską. W latach 1946–1947 był młodszym asystentem Kliniki Stomatologicznej Uniwersytetu i Politechniki we Wrocławiu; 10 lutego 1947 roku uzyskał stopień doktora na podstawie pracy Układ naturalny środków odżywczych.

W latach 1947–1948 jako asystent Zakładu Stomatologicznego Ubezpieczalni Społecznej w Zabrzu ukończył specjalizację ze stomatologii pod kierunkiem prof. Mieczysława Jankowskiego. W tym czasie pracował także w Instytucie Onkologicznym w Gliwicach. W 1948 roku rozpoczął studia chemiczne na Politechnice w Gliwicach; w tym samym czasie był lekarzem akademickim tej uczelni. W latach 1949–1952 na Wydziale Matematyczno-Fizyczno-Chemicznym Uniwersytetu Wrocławskiego kontynuował studia chemiczne. W 1952 roku uzyskał stopień magistra filozofii z zakresu chemii, pracu-

⁴⁷ T. Cieszyński, *Wspomnienie o profesorze Rudolffie Weiglu*, „Gazeta Uczelniana AM we Wrocławiu” 12, 2006, nr 4, s. 11–17.

jąc jednocześnie w latach 1949–1950 jako starszy asystent Zakładu Chemii Fizjologicznej Akademii Medycznej we Wrocławiu, a potem adiunkt (od 1951 roku) Katedry Krystalografii Uniwersytetu Wrocławskiego. W 1953 roku był starszym asystentem Kliniki Ortopedycznej AM we Wrocławiu. W 1953 roku został starszym asystentem II Kliniki Chirurgicznej AM we Wrocławiu, a w 1960 roku uzyskał II stopień specjalizacji z chirurgii.

W 1961 roku z prof. Tadeuszem Pawełą w „Czasopiśmie Stomatologicznym” opublikował artykuł pod tytułem *Ciało obce wprowadzone przez oczodół do zatoki szczękowej i jej okolicy w następstwie wybuchu*, w którym opisali inspirację dla patentu: „kryptofanoskop operacyjny do usuwania ciał obcych”. W latach 1964–1965 był stypendystą British Council i przebywał w Glasgow. W 1968 roku uzyskał stopień docenta habilitowanego. W latach 1972–1976 wykładał w Pradze, Berlinie, Krakowie, Kopenhadze, Monachium, Heidelbergu, Essen i Brukseli. Stopień naukowy profesora otrzymał w 1991 roku. Na jego dorobek naukowy składa się ponad dwieście prac z różnych dziedzin nauki: chirurgii, biofizyki, demografii, fizjologii odżywiania, ocen i sprawozdawczości oraz patentów (własność AM we Wrocławiu). Z patentów najważniejsza jest echosonda do badania budowy serca — pierwsze na świecie sprawdzone eksperymentalnie urządzenie do badania żywego serca (Patent PRL nr 40323 z 19 października 1956 — echosonda ultradźwiękowa do badania serca)⁴⁸.

W dniu 7 października 1961 roku poślubił Elżbietę z domu Garbacz.

W 1963 roku wspólnie z profesorami Józefem Kubiczem, Andrzejem Klisieckim, Adamem Goskiem, Stefanem Koźmińskim, Tadeuszem Pawełą, Janem Zarzyckim, Edwardem Ziobro i innymi założył Sekcję Biofizyczną Polskiego Towarzystwa Fizjologicznego.

Stopień docenta habilitowanego w zakresie chirurgii uzyskał 17 stycznia 1968 roku na podstawie pracy *Badania nad regeneracją tkanki kostnej*. Z kolei w lutym 1975 roku na zaproszenie ks. kard. Karola Wojtyły przedstawił na Ogólnopolskiej Sesji Naukowej o Specjalistycznych Aspektach Problemu Przerywania Ciąży w Krakowie pracę *Prognoza ludności Polski na tle prognoz ludnościowych Europy*⁴⁹.

Od lat siedemdziesiątych XX wieku prof. Tomasz Cieszyński zajmował się demografią, kontynuując publicystyczną działalność Ojca, prof. Antoniego Cieszyńskiego. W 1971 roku napisał rozprawę *O zagrożeniu bytu Narodu Państwa Polskiego i konieczności ochrony przyrostu biologicznego*.

⁴⁸ M. Mazurak, *Kolumbowie. Kardiologia w eponimach*, Warszawa 2016, s. 119.

⁴⁹ T. Cieszyński, *Wykaz prac naukowych 1945–1980*. Liste des publications scientifiques, Roma 1980, s. 25–31, Biblioteka AM we Wrocławiu, sygn. 403162; *idem*, *Dni silne Kochaniem*, Wrocław 2000, s. 94–112; J. Kolbuszewski, G. Potężny-Jakubowicz, *Z dziejów badań naukowych inspirowanych przez Wrocławskie Towarzystwo Naukowe 1946–2006*, Wrocław 2006, s. 117.

Przedstawiając założenie polityki ludnościowej, opracował prognozę ludności Polski na tle prognoz ludnościowych Europy w 1974 i 1977 roku, która do dziś jest aktualna.

W 1980 roku włączył się w działalność NSZZ „Solidarność” Akademii Medycznej we Wrocławiu.

Od 1980 roku przez dziesięć lat — do czasu przejścia na emeryturę — prof. Tomasz Cieszyński pracował w II Katedrze i Klinice Chirurgii kierowanej przez prof. dra hab. Bohdana Łazarkiewicza. Należał do wielu towarzystw naukowych, a wśród nich do: International Society for Bioelectricity, Towarzystwa Chirurgów Polskich i Polskiego Towarzystwa Lekarskiego. W 1982 roku Uniwersytet w Tokio nadał mu medal honorowy za całokształt osiągnięć naukowych. Zmarł 18 grudnia 2010 roku.

Profesor dr hab. Tomasz Cieszyński ponad siedemdziesiąt lat temu napisał sprawozdanie z aresztowania prof. dra hab. Antoniego Cieszyńskiego przez Niemców. Do końca życia był Prezesem Związku Potomków Lwowskich Profesorów zamordowanych przez Gestapo w lipcu 1941 roku i strażnikiem pamięci mordu na profesorach lwowskich i członkach ich rodzin, przekazując następnym pokoleniom że „tego zapomnieć nie można” oraz że *Salus Poloniae lex esto suprema*⁵⁰.

Profesor Antoni Cieszyński całe swoje życie poświęcił pracy badawczej nad rozwojem stomatologii, niezaprzeczalnie będąc jej twórcą. Kontynuacją Lwowskiej Szkoły Stomatologicznej Uniwersytetu Jana Kazimierza prof. Cieszyńskiego jest wrocławska szkoła stomatologiczna profesorów: Tadeusza Owińskiego, Ignacego Pietrzyckiego i Henryka Gorczyńskiego, wspierana przez Janinę Piekarską oraz Barbarę Włodek-Owińską.

W 1959 roku ustanowiono nagrodę im. Antoniego Cieszyńskiego przez ARPA — polski zespół do badań nad parodontozą i medal w brązie projektu prof. Mieczysława Zdanowicza. Dotychczasowymi laureatami byli: prof. Kazimierz Dominik — 1960, prof. Ignacy Pietrzycki — 1960, prof. Stanisław Potoczek — 1966, prof. Kazimierz Stawiński.

To jednak niejedyna nagroda ustalona na cześć prof. Cieszyńskiego. Rada Wydziału Lekarsko-Stomatologicznego Akademii Medycznej im. Piastów Śląskich 14 maja 2002 roku podjęła uchwałę o przyznaniu Medalu Prof. Antoniego Cieszyńskiego najlepszemu studentowi kończącemu studia na tym wydziale. Ostatecznie pierwszy medal przyznano w listopadzie 2018 roku i to imienia jego ucznia — prof. Tadeusza Szczęsnego Owińskiego.

⁵⁰ T. Cieszyński, *Tego zapomnieć nie można*, „Czerwony Sztandar” 15.12.1945, s. 3; *idem*, *Cieszyński Antoni (1882–1941) — stomatolog...*; *idem*, *U boku ojca...*, s. 16–18; A. Redzik *et al.*, *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, Kraków 2015, s. 1033–1049; W. Noszczyk, *Dzieje medycyny w Polsce*, t. 2, Warszawa 2016, s. 218–222, 509, 622.

Profesor Antoni Cieszyński — Polak i patriota — był Europejczykiem w każdym calu. Został uhonorowany: Krzyżem Zasługi Węgierskiego Czerwonego Krzyża, polskim Medalem Niepodległości i nagrodą Millera; zrobił bardzo wiele dla europejskiej stomatologii. Był członkiem honorowym Spółki Ceskich Zubni Lekarzy w Pradze i Zahnärztliche Gesellschaft w Wiedniu, naczelnym redaktorem „Polskiej Stomatologii” i „Słowiańskiej Stomatologii”; American Society of Stomatologists oraz Polish Medical and Dental Association of America nadały mu członkostwa honorowe. Był również Przewodniczącym Komitetu Narodowego Międzynarodowego Związku Dentystycznego i delegatem na Polskę Fédération Dentaire Internationale.

Trawestując słowa Cypriana Kamila Norwida o Fryderyku Chopinie, można także o prof. Antonim Cieszyńskim powiedzieć: „Rodem Oleśniczanin, sercem Lwowiak i Polak, a talentem i pracą Europy obywatel”.

Bibliografia

- Adela Bardasch-Druckerowa. *Biogram*, [w:] J.B. Gliński, *Słownik biograficzny lekarzy i farmaceutów ofiar drugiej wojny światowej*, Wrocław 1997, s. 13.
- Allerhand H., *O zakażeniu ustnym (oral sepsis) i środkach zaradczych*, „Polska Dentystyka” 1, 1923, nr 6/7/8, s. 345–418.
- Bączkowski T., Jesionowski M., Wajs S., *Sylwetki wybitnych warszawskich stomatologów*, [w:] *Dzieje nauczania medycyny i farmacji w Warszawie (1789–1950)*, red. M. Łyskanowski, A. Stapiński, A. Śródka, Warszawa 1990, s. 541–542.
- Berger H., Gorczyński H., *Oral sepsis w świetle badań kliniki leningradzkiej*, „Słowiańska Stomatologia” 1935, s. 8.
- Bruziewicz-Mikłaszewska B., *Zarys dziejów uniwersyteckiej stomatologii we Wrocławiu*, Wrocław 2008.
- Bruziewicz-Mikłaszewska B., Bryłka-Nadolska M., Nelke K.H., *Wydział Stomatologiczny Lwowskiego Uniwersytetu Medycznego im. Daniła Halickiego — kontynuacja lwowskiej szkoły stomatologicznej profesora Antoniego Cieszyńskiego*, „Czasopismo Stomatologiczne” 63, 2010, nr 5, s. 327–332.
- Cieszyński A., *Beiträge zu intraoralen Aufnahmen der Zähne. Die Einstellung des Hauptstrahles bei intraoralen Zahnaufnahmen mittels einw. Orientierungstafel*, [b.m.w.] 1907.
- Cieszyński A., *Etyka lekarska dawniej i w czasach obecnych*, „Polska Stomatologia” 11, 1933, nr 5, s. 135–142.
- Cieszyński A., *Prace asystentów pracujących w Instytucie Dentystycznym UJK, względnie Klinice Stomatologicznej*, „Polska Stomatologia” 1931, nr 9, s. 180.
- Cieszyński A., *Prace asystentów pracujących w Instytucie Dentystycznym Uniwersytetu Lwowskiego*, „Polska Stomatologia” 1931, nr 9, s. 173–179.
- Cieszyński A., *Sprawozdanie z II Zjazdu Naukowego francusko-polskiego w Paryżu*, „Polska Dentystyka” 3, 1925, nr 3–4, s. 168.
- Cieszyński A., *Sprawozdanie z działalności Kliniki Stomatologicznej Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za lata akademickie 1932/1933 i 1933/1934*, „Polska Stomatologia” 12, 1934, nr 10, s. 260.
- Cieszyński A., *Wiadomości uniwersyteckie i bieżące*, „Polska Stomatologia” 1933, nr 5, s. 141.

- Cieszyński A., *Wykaz studentów i lekarzy, którzy specjalizowali się pod kierunkiem prof. A. Cieszyńskiego w Instytucie Dentystycznym UJK względnie Klinice Stomatologicznej Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie*, „Polska Stomatologia” 1931, nr 9, s. 180.
- Cieszyński A., *Zastosowanie promieni Roentgena w dentystyce w celach rozpoznawczych*, „Kronika Dentystyczna” 1908, nr 11, s. 36.
- Cieszyński T., *Cieszyński Antoni (1882–1941) stomatolog, chirurg szczękowy, radiolog, maszynopis z 25 sierpnia 1979 roku*, zbiory prof. Adama Masztalerza.
- Cieszyński T., *Dni silne kochaniem*, Wrocław 2000.
- Cieszyński T., *Tęgo zapomnieć nie można*, „Czerwony Sztandar” 15.12.1945, s. 3.
- Cieszyński T., *U boku ojca na IX kongresie Federation Dentaire Internationale w Wiedniu w 1936*, „Gazeta Uczelniana AM we Wrocławiu” 8, 2002, nr 4, s. 16–18.
- Cieszyński T., *Wspomnienie o profesorze Rudolfie Weiglu*, „Gazeta Uczelniana AM we Wrocławiu” 12, 2006, nr 4, s. 11–17.
- Cieszyński T., *Wykaz prac naukowych 1945–1980. Liste des publications scientifiques*, Roma 1980, Biblioteka AM we Wrocławiu, sygn. 403162.
- Czortkower S., *Chronologiczny wykaz prac wykonanych w Klinice Stomatologicznej UJK we Lwowie pod kierownictwem prof. dra. A. Cieszyńskiego (1931–1936)*, „Polska Stomatologia” 14, 1936 nr 11–12, s. 483–487.
- Domosławski Z., *Lesław Węgrzynowski, legendarny obrońca Lwowa, zastępca profesora na Wydziale Lekarskim we Wrocławiu, politycznie wrogi, wyrzucony z katedry*, „Gazeta Uczelniana Akademii Medycznej we Wrocławiu” 10, 2004, nr 10, <https://lustronauki.wordpress.com/2012/03/02/leslaw-wegrzynowski/> (dostęp: 16.07.2015).
- Domosławski Z., *Od studenta do profesora. Pół wieku bez mała*, Wrocław 2008.
- Dorski H., *Historia dentystyki*, [w:] idem, *Propedeutyka dentystyczna*, Kraków 1947, s. 22–23.
- Dr med. Barbara Włodek-Owińska — biogram, [w:] B. Włodek-Owińska, T. Owiński, *Atlas chorób błony śluzowej jamy ustnej*, wyd. 4 uzupeł., Wrocław 1997, s. 247.
- Dyplom lekarza pana Józefa Rancewicza z 30 czerwca 1933 roku, Archiwum Akademii Medycznej we Wrocławiu.
- Gorczyński H., *Cztery przypadki zgorzeli w jamie ustnej przy białaczce*, „Polska Stomatologia” 1931, nr 9, s. 307–328.
- Halaubrenner-Lisowska J., *Moje lwowskie dzieciństwo na Górze Św. Jacka (1939–1945)*, „Cracovia Leopoldis” 2009, nr 2, <http://www.cracovia-leopoldis.pl/index.php?pokaz=art&id=1862> (dostęp: 12.03.2017)
- Idzior M., *Rozwój radiologii stomatologicznej w Polsce — stan badań*, [w:] *Medycyna i Farmacja w XIX i XX wieku*, red. R. Meissner, Poznań 2007, s. 133–138.
- Jesionowski M., *Wybitniejsi dentyści i lekarze dentyści w Polsce. Na przełomie XIX i XX w. Szepełski Konrad (1896–1940)*, [w:] idem, *Historia stomatologii polskiej*, Warszawa 1963, s. 171–172.
- Jesionowski M., *Wybitniejsi dentyści i lekarze dentyści w Polsce na przełomie XIX i XX wieku*, Warszawa 1965.
- Kolbuszewski J., Potężny-Jakubowicz G., *Z dziejów badań naukowych inspirowanych przez Wrocławskie Towarzystwo Naukowe 1946–2006*, Wrocław 2006.
- Konrad Szepełski. Biogram, [w:] J.B. Gliński, *Słownik biograficzny lekarzy i farmaceutów ofiar drugiej wojny światowej*, Wrocław 1997, s. 398–399.
- Kotulski S., *O powikłaniach ocznych pochodzenia zębowego*, „Polska Stomatologia” 1938, nr 7–8.
- Księga urodzeń kościoła Św. Trójcy w Oleśnicy — informacja ks. Infułata Władysława Ozimka*, http://www.olesnica.nienaltowski.net/Antoni_Cieszynski.htm (dostęp: 16.07.2012).

- Kuczyński A., Wójcik Z., *Każą profesorów lwowskich*, „Wrocławskie Studia Wschodnie” 19, 2015, s. 221–227.
- Mazurak M., *Kolumbowie. Kardiologia w eponimach*, Warszawa 2016.
- Meisels E., Cieszyński A., *Leczenie energią promienną złośliwych nowotworów języka i szczęk*, Lwów 1932.
- Noszczyk W., *Dzieje medycyny w Polsce*, t. 2, Warszawa 2016.
- Obrona Lwowa. 1–22 listopada 1918, t. 2. *Relacje uczestników*, red. E. Wawrzkowicz, J. Klink, Warszawa 1993.
- Odpis dyplomu UJK Barbary Jadwigi Włodek-Owińskiej z 30 października 1936 roku, Archiwum Akademii Medycznej we Wrocławiu.
- Odpis poświadczenia ukończonej specjalizacji przez Barbarę Jadwigę Włodek-Owińską z 24 października 1938 roku, Archiwum Akademii Medycznej we Wrocławiu.
- Protokół z egzaminu doktorskiego Tomasza Cieszyńskiego, Archiwum Akademii Medycznej we Wrocławiu.
- Redzik A., Duda R., Mudryj M., Sroka Ł.T., Wojtkiewicz-Rok W., Wołczański J., Wróblewski K., *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, Kraków 2015.
- Suchmiel J., *Działalność naukowa kobiet w Uniwersytecie we Lwowie do roku 1939*, Częstochowa 2000.
- Szepetiuk-Barańska A., *Ludoznawcy ponownie we Lwowie*, „Wrocławskie Studia Wschodnie” 19, 2015, s. 324–326.
- Wajs S., *Prof. Antoni Cieszyński (w 35 rocznicę tragicznej śmierci)*, „Protetyka Stomatologiczna” 1976, nr 4, s. 290–295.
- Wojtkiewicz-Rok W., *Zagadnienie feminizacji zawodu dentystycznego*, [w:] eadem, *Rola Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jana Kazimierza w kształtowaniu polskiego modelu nauczania medycyny. Studia medyczne UJK w latach 1920–1939*, Wrocław 1996, s. 229–232.
- Zeghauser A., *Koło Endokrynologiczne we Lwowie, jego powstanie i dotychczasowa działalność*, „Polska Stomatologia” 14, 1936, nr 11–12, s. 587–588.
- Zeńczak-Więckiewicz D., Więckiewicz M., *Profesor Marian Zeńczak (1891–1948), środowisko rodzinne, droga życiowa i zawodowa*, [w:] *Zawód dentysty — lekarza stomatologa na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, red. B. Urbanek, Warszawa 2007, s. 223–233.
- Zimenkowski B., Grzegocki M., Łucyk O., *Profesori Lwiwskiego Nacjonalnego Medycznego Uniwersytetu im. Daniła Halickiego 1784–2006*, Lviv 2006.
- Życiorys Józefa Rancewicza z 3 maja 1959 roku, Archiwum Akademii Medycznej we Wrocławiu.